

İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi

Journal of Intelligence Research and Studies

Ocak 2024, Cilt: 3, Sayı: 1, ss.90-126

January 2024, Volume: 3, Issue: 1, pp.90-126

ISSN 2822-3349 (Basılı/Print)

ISSN 2822-3357 (Çevrimiçi/Online)

Makaleye ait Bilgiler / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 17 Ağustos 2023 / 17 August 2023

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 02 Ekim 2023 / 02 October 2023

Makalenin Başlığı / Article Title

Hedefine Ulaşabilen Toplumsal Olayların Nitelikleri ve İstihbarat Teşkilatlarının Olası Rollerini

Characteristics of Social Movement that Achieve Their Targets and Possible Roles of Intelligence Agencies

Yazar(lar) / Writer(s)

Ömer Faruk ÇELİK

Atıf Bilgisi / Citation:

Çelik, Ö.F. (2024). Hedefine Ulaşabilen Toplumsal Olayların Nitelikleri ve İstihbarat Teşkilatlarının Olası Rollerini. *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(1), ss.90-126, DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/icad.26>

Çelik, Ö.F. (2024). Characteristics of Social Movement that Achieve Their Targets and Possible Roles of Intelligence Agencies. *Journal of Intelligence Research and Studies*, 3(1), pp.90-126, DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/icad.26>

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneği

Research Center for Defense Against Terrorism and Radicalization Association

Adres/Address: Beytepe Mah. Kanuni Sultan Süleyman Bulvarı 5387. Cadde
No:15A D:58

06800 Çankaya/Ankara

www.icadergisi.com

e-posta/e-mail: editor@icadergisi.com

HEDEFİNE ULAŞABİLEN TOPLUMSAL OLAYLARIN NİTELİKLERİ VE İSTİHBARAT TEŞKİLATLARININ OLASI ROLLERİ

Ömer Faruk ÇELİK*

ÖZET

Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte etnik ve dinsel farklılıkların başat rol aldıkları toplumsal olaylar, farklı coğrafyalarda kendi öznel şartlarıyla gerçekleşmeye devam etmektedir. Bu bağlamda çalışma "Ülke rejimine aleyhtar bir toplumsal olayda istihbarat teşkilatları hangi rolleri üstlenebilir?" sorusuna cevap aramaktadır. Ancak çalışma, toplumsal olaylar gibi karmaşık bir konu üzerinde ilerlediğinden ikincil öneme sahip bir soru daha sormayı gerekli görmüştür. Rejim karşıtı toplumsal olayları incelemede yardımcı nitelikler bulabilme amacıyla "Rejim aleyhtarı bir toplumsal olay hedefine nasıl ulaşır?" sorusu sorulmuştur. Bu soru ile toplumsal olayların nitelikleri incelenerek, bulunabilecek çıktılar üzerinden istihbarat teşkilatlarının alabileceği roller irdelenmek istenmiştir. Nitel araştırma yöntemleri kullanılarak bir derleme çalışması hazırlanmıştır. Görülmüştür ki toplumsal olaylarda şiddetsiz mücadelenin seçilmesi, protestoları yöneten örgütlü bir yapının bulunması, protestoların kitleselleşmesi, rejimin güvenlik güçlerinde taraf değiştirmelerin görülmesi, dış bir ülke desteğinin olması, rejimi destekleyen güçlerin muhaliflerin önerilerini değerlendirmeye başlaması, protestocuların toplumun farklı kesimlerinden gelmesi, mücadelenin birden çok protesto enstrümanını kullanması gibi hususlar uluslararası ölçekte başarıya ulaştıran faktörlerdir. Çalışma bu bulguların ardından asıl sorusu üzerine odaklanmış ve istihbarat teşkilatlarının temel fonksiyonları incelenmiştir. İstihbarat teşkilatlarının propaganda, dezenformasyon, etki ajanlarını kullanmak, örtülü operasyon gibi faaliyetlerle toplumun protestolara katılımı ve devamlılığına doğrudan müdahil olabileceği görülmüştür. Çalışma tüm bu değerlendirmelerin ardından somut örnekler gösterebilmek adına "hibrit savaş" konseptini inceleyerek sonlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal Olaylar, İstihbarat Faaliyetleri, Hibrit Savaş, Şiddetsiz Olaylar, Sivil İtaatsizlik.*

CHARACTERISTICS OF SOCIAL MOVEMENT THAT ACHIEVE THEIR TARGETS AND POSSIBLE ROLES OF INTELLIGENCE AGENCIES

ABSTRACT

The end of the Cold War, social movements in which ethnic and religious differences played a dominant role continue to take place in different geographies under their own subjective conditions. In this context, the study asks: "What roles can intelligence agencies undertake in a social incident against the country's regime?" is looking for an answer to the question. However, since the study progresses on a complex subject such as social movements, it was deemed necessary to ask another question of secondary importance. In order to find helpful qualities in examining anti-regime social movements, the question "How

* Dr, Bağımsız Araştırmacı, omerfaruk_celik.95@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7103-3764.

does an anti-regime social movements achieve its goal?" The question was asked. With this question, it was aimed to examine the characteristics of social movements and the roles that intelligence organizations can play through the outputs that can be found. A compilation study was prepared using qualitative research methods. It has been seen that the choice of nonviolent struggle in social movements, the existence of an organized structure that manages the protests, the protests becoming massive, the security forces of the regime changing sides, the support of a foreign country, the forces supporting the regime starting to evaluate the proposals of the opponents, the protesters coming from different segments of the society, the struggle using more than one protest instrument. Issues such as its use are the factors that lead to success on an international scale. Following these findings, the study focused on the main question and examined the basic functions of intelligence agencies. It has been observed that intelligence agencies can directly intervene in the society's participation and continuity in protests through activities such as propaganda, disinformation, using agents of influence, and covert operations. After all these evaluations, the study ended by examining the concept of "hybrid warfare" in order to show concrete examples.

Keywords: *Social Movements, Nonviolent Movements, Intelligence Activities, Hybrid Warfare, Civil Disobedience.*

GİRİŞ

Geçmişten günümüze toplumsal olaylar, öngörülmesi yönlendirilmesi ve kontrol edilmesi zor yanlara sahip ve bir o kadar da güçlü sonuçlar elde etmeleriyle toplum bilimcilerin en çok ilgilendikleri konuların başında gelmektedir. Sosyoloji biliminin ortaya çıkışıyla oluşturulmaya başlanan ilk teorik kavramsallaştırmalardan bugüne, toplumsal olaylar birçok dönüşüm geçirirse de son noktada hala kitlelerin gücü tüm otoritelerin üzerinde olmaya devam etmektedir.

Şüphesiz bu güç, bireyler arasında oluşan bağın ve geniş toplumsal tabanların konsolide olabilmesinin bir tezahürüdür. Bu noktada akıllara gelen ilk soru toplumsal olaylarda insanların bir araya gelme ve dağılmama motivasyonlarının ne olduğu olacaktır. Bu soruya Jasper (1997, s.220) şöyle cevap vermiştir: “insanların sosyal yaşamdan aldığı hazların hemen hemen tamamı, protesto hareketlerinde bulunur. Bir topluluk ve kimlik duygusu; süregelen yoldaşlık ve başkalarıyla kurulan bağlar; iletişimin iş birliğinin ve rekabetin çeşitliliği ve zorlukları. Bu hazlardan bazıları rutin hayatın içinde bulunmayan türdendir”. Dolayısıyla toplumsal olayların dinamikleri, kişilere günlük sosyal yaşantılarında olmayan ya da daha yoğun tecrübeler yaşatabilme gücüne sahiptir. Bu da bireylerin olaylara katılım süreçlerini diğer sosyal olaylardan farklı değerlendirilmesini gerekli kılar. Bununla birlikte toplumsal yapıdaki ve normatif düzendeki değişimler, bireylerin zihninde yeni fikirlerin ortaya çıktığı bir kültürel evrim sürecini de tetikler. Della Porta ve Diani'ye göre, geleneksel normlar, davranış için tatmin edici

bir yapı sağlamada artık başarılı olmadığında, birey, çeşitli uyumsuzluk biçimleriyle, toplumsal düzene meydan okumak zorunda kalmaktadır. Bir hoşnutsuzluk hissi yayıldığında ve yeterince esnek olmayan kurumlar buna karşılık vermediğinde bir toplumsal hareket gelişir (Della Porta ve Diani, 2006, ss.18-19). Bu noktada ifade edilmelidir ki oluşacağı ifade edilen bu toplumsal hareket, birbiriyle çatışan büyük grupların, değerler sisteminin ve rejim taraftarlarıyla aleyhtarlarının arasında cereyan edecek niteliktedir.

Bu kısa girizgâhla birlikte, çalışmanın amacı toplumsal olayların ortaya çıkışından ziyade, “Ülke rejimine aleyhtar bir toplumsal olayda istihbarat teşkilatları hangi rolleri üstlenebilir?” sorusuna cevap aramaktadır. Ancak çalışma, toplumsal olaylar gibi karmaşık bir konu üzerinde ilerlediğinden ikincil öneme sahip bir soru daha sormayı gerekli görmüştür. Tarih boyunca etnik, dini, ya da ekonomik gibi çeşitli sebeplerle büyük ölçekli birçok toplumsal olay gelişmiştir. Her olayın öznel durumları mevcuttur ve toplumların tarihsel kimliklerinin yansımaları görülür. Yine de rejim karşıtı toplumsal olayları incelemede yardımcı nitelikler bulabilme amacıyla “Rejim aleyhtarı bir toplumsal olay hedefine nasıl ulaşır?” sorusu sorulmuştur. Bu soru ile toplumsal olayların nitelikleri incelenerek, bulunabilecek çıktılar üzerinden istihbarat teşkilatlarının alabileceği roller irdelenmek istenmiştir. İstihbarat teşkilatlarının incelenmesindeki sebep, günümüzde konvansiyonel savaşın siyasi, sosyal, ekonomik ve ekolojik maliyetinin devletlerin strateji değiştirmesine yol açtığı gerçeğidir. Bu durum politik hedeflere ulaşmak için kullanılan araçlardan olan istihbarat teşkilatlarını, günümüz modern devletlerinin en önemli birkaç enstrümanından biri haline getirmiştir. Bundan dolayı istihbarat teşkilatlarının rolünün incelenmesi, günümüz toplumsal olayların anlaşılmasında önemli bir husus olarak karşımızda durmaktadır. Makalenin bu amaçla, bir temel bir de yan bir soru etrafında şekillenen nitel bir derleme çalışması olması uygun görülmüştür.

Çalışma öncelikle toplumsal olayların kavramsal bir çerçevesinin çizilmesi adına, tarihten bugüne sosyologlar tarafından ortaya konan teorileri kısaca gösterecektir. Teorik zemin ortaya konduktan sonra ise günümüz toplumsal olaylarının niteliklerinden bahsedilecektir. Ardından rejim aleyhtarı toplumsal olaylar için geçerli olabilecek genel niteliklerin varlığı sorgulanacak, “toplumsal olayları başarıya götüren etkenler” açıklanacaktır. Bu bölümün ardından ise istihbarat teşkilatlarının temel fonksiyonlarından

bahsedilerek toplumsal olaylarda hangi rolleri alabileceği irdelenecektir. Son bölümde istihbarat teşkilatlarının alabileceği rollere örnek olması bakımından Hibrit Savaş Konsepti incelenerek soyut açıklamalar örneklerle izaha çalışılacaktır.

1. TOPLUMSAL OLAYLARIN TEORİK ARKA PLANI VE NİTELİKLERİ

Toplumsal olayları hedefine ulaştıran etkenleri incelemeyen önce elbette ki toplumsal olayların oluşumunu ortaya koyan teorileri incelemek ve kavramsal bir çerçeve sunmak gerekmektedir. Her ne kadar toplumsal olaylar dışarıdan bakıldığında incelenmesi, öngörülmesi ve yönlendirilmesi zor bir olgu olarak görülse de bizatihi Sosyoloji disiplininin bu olguyu incelemekle görevli bir bilim dalı olması bile bu alanda çalışma yapabilmenin gayet mümkün olabileceğinin göstergesidir. Bu bağlamda öncelikle çalışmanın bu bölümünde toplumsal olayların ortaya çıkışına dair teorik yaklaşımlar ve kavramsal tanımlamalar ortaya konacak ardından ise modern toplumsal olaylara dair yapılan çalışmalardan, “toplumsal olayların nitelikleri” derlenmeye çalışılacaktır.

1.1. Toplumsal Olayların Teorik Arka Planı

“Toplumsal olay” kavramı, Lorenz Von Stein tarafından Üçüncü Fransız İhtilalinden Sonraki Sosyalist ve Komünist Hareketler isimli kitabında ilk kez kullanılmasıyla alana kazandırılmış bir kavramdır. Toplumun sosyal haklar için düzenlediği mücadeleler ve siyasi olayları ifade etmek için kullanmıştır (Mengelberg, 1961, s.267). Habermas ise (1973) toplumsal olayları daha iyi bir toplum oluşturmak amacıyla beraber siyasi ve ekonomik sistemde değişimler isteyen tepkiler olarak değerlendirmiştir. Bir başka tanımlama girişiminde ise Tilly (1978), toplumsal olayları, devletin sosyal politikalarını etkilemek hedefiyle düzenlenen kolektif faaliyetler olarak ifade etmiştir. Yine aynı şekilde Tarrow’da (1994) toplumsal olayları, elitlere, otoriteye veya toplumdaki haksızlıkların kaynağı olarak görülen diğer güç odaklarına karşı organize edilmiş toplu tepkiler olarak açıklamıştır.

Turner ve Killian (1987, s.308) ise toplumsal olayların kolektif reflekslerden ayrılması temelinde, sosyal sorunlara çözüm bulmak amacıyla, mevcut sistemi tamamen değiştirmek ya da negatif bir değişimin önüne geçmek için yapılan; belirli bir grup tarafından organize edilen kolektif bir aksiyon olarak tanımlamıştır. Toplumsal olaylar ve gerçekleşme süreçleri

üzerinde yoğun çalışmalar yapan Della Porta ve Diani ise (2006), bütün toplumu ilgilendiren konular hakkında, ortak inançları ve değerleri taşıyan grupların organize etmesiyle oluşan protesto hareketlerini “toplumsal olaylar” olarak değerlendirmişlerdir.

Toplumsal olayların ne olduğu kadar neden ortaya çıktığı sorusu da önemlidir. Bu bağlamda yapılan izahlara bakılırsa örneğin Tarrow (1994) ekonomik krizlerin, siyasi buhranların, teknolojik yeniliklerin ve nüfusta görülen dalgalanmaların sonucu olarak beliren düzensizliğin toplumsal olayları ortaya çıkardığını savunmuştur. Bu noktada ifade edilmelidir ki birçok araştırmacı toplumsal olayların ana sebeplerini bu hususlar olarak nitelendirmese de, bu etkenlerin toplumsal olayların ortaya çıkışını kolaylaştırdığı kabul edilmektedir (Blumer, 1969; Mauss, 1975; Tarrow, 1994; Tilly, 1978).

Tanımlamalardan da görülebileceği gibi kimi teorisyenler içinde buldukları şartlar gereği toplumsal olayların oluşumunu ekonomi gibi somut unsurlara bağlayabiliyorken kimi teorisyenler ise siyasi ve sosyal haklar gibi soyut unsurlarla açıklayabilmekteler (Can ve Taşçı, 2016, s.153). Ancak ifade edilmelidir ki geçmişten günümüze uzanan süreçte sadece kavramsal tanımlamaların haricinde teori olarak değerlendirilebilecek çalışmalar da yapılmıştır. Çalışmanın bu kısmında ilgili teoriler incelenecektir.

1.1.1. Kolektif Davranış Teorisi

Marksist öğretinin fikir babası Karl Marks, kendi döneminin kapitalist ekonomisine dair yazdığı fikirler toplumsal olay teorilerinin başlangıcını teşkil etmektedir (Morris, 1984). Kapitalist toplumu ele alırken geliştirdiği çerçeve, aynı zamanda bütün bir insanlık tarihini açıklamaya yönelik bir girişimdir. Dolayısıyla onun kuramı hem bir tarih felsefesi, hem de topluma dair sosyolojik bir tahlildir (Bulut, 2021, s.35). Bilindiği gibi Marks, toplumsal olayları burjuvazi ve işçi sınıfı arasında cereyan eden çatışmalar üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Kapitalist toplumlarda görülen eşitsizliği ve emek sömürsünü, toplumsal olayların asıl sebebi olarak değerlendirmiş ve bu olayların devrimle sonuçlanacağını belirtmiştir. Ona göre, burjuvazi tarafından sömürülen, fakirlik ve eşitsizliklere maruz bırakılan işçi sınıfı birlikte hareket ederek sonunda mutlaka kapitalist sistemi yıkacaktır (Marks ve Engels, 1970). Antonio Gramsci’de (1971), "İdeolojik Hegemonya"

(Ideological Hegemony) isimli çalışmasında, kapitalizmin işçi sınıfını sömürsünün; din, eğitim ve medya ayaklarıyla bir hegemonya üzerinden gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Marks'ın beklediği işçi devrimlerinin Avrupa'da gerçekleşmemesi, Çarlık Rusya'sında yaşanan devrimde ise güvenlik güçlerinin mücadeledeki en önemli unsurlardan biri olması gibi hususlar teorinin uygulama aşamasında görülen öngörüsüzlükler olarak ifade edilmelidir.

Kolektif Davranış Teorisi, yukarıda bahsedilen Marksist temeller üzerinde oluşmuştur. Teorisyenler endüstri, sanayileşme, kentleşme ve işsizlik gibi etkenlerle toplum yapısında ani değişimler oluştuğunu ve bu değişimlerin de sosyal ilişkilerde çatışma ve gerilimleri ortaya çıkararak toplumsal olayların gelişimini teşvik ettiğini ileri sürmektedir (Can ve Taşçı, 2016, s.165). Kolektif Davranış Teorisyenlerine göre, sosyal sistemdeki problemler bireylerin toplumsal olaylara katılımını teşvik etmektedir (Smelser, 1962, s.47). Bu süreçte oluşan kolektif kimlik algısı, bireysel duygu ve düşünceleri arka plana iterek toplumsal olayların biçimini ve şiddetini belirler (Eyerman ve Jamison, 1991, s.13).

Marksist teorisyenlerin bu kavramsallaştırması sosyal bilimciler tarafından eleştirilerek, toplumsal olayların sosyal yaşamdaki düzensizlikler ve oluşan şartlar neticesinde konjonktürel olaylar olarak tanımlanması gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda karşımıza daha farklı bir Kolektif Davranış Teorisi çıkmıştır. (Smelser, 1962; Lang ve Lang, 1961). Yapısal fonksiyonalizm düşüncesi temelinden hareketle, toplumu oluşturan parçaların işlevlerinde görülen aksamaların toplumda düzensizlik ve gerilim ortaya çıkardığı; bunun sonucunda da toplumsal olaylar geliştiği ifade edilmiştir (Smelser, 1962). Bu akım genel olarak sokak gösterileri gibi daha düşük seviyede organize olmuş toplumsal hareketler üzerinde odaklanmıştır (Can ve Taşçı, 2016, s.155). Davies (1962) ve Gurr (1970), kolektif davranışın temelinde insanların kendi beklentilerini elde edememesinin yattığını belirtir. Meşru beklentilerle mevcut gerçeklikler arasındaki farkın negatif algısı olarak açıklanan bu göreceli mağduriyet duygusu kızgınlık hislerini kuvvetlendirir ve kolektif aksiyonun gelişimine yol açar (Can ve Taşçı, 2016, s.155).

1.1.2. Kaynakların Hareketliliği Teorisi

Bir diğer teori ise özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 1955-1968 yılları arasında yaşanan olayların Kolektif Davranış Teorisi ile açıklanmasında görülen yetersizliklerden dolayı oluştuğu söylenebilir. Olaylar Amerika Birleşik Devletleri'nde o dönem mevcut olan Afroamerikalılara yönelik ırk ayrımı yasaları nedeniyle başlamış ve şiddet içermeyen sivil itaatsizlik eylemleri yapılmıştır. Eylemler sonucunda oy kullanma hakkı, insan hakları ve vatandaşlık hizmetleri gibi birçok konuda mevcut yasalarda değişikliğe gidilmiş ve Afroamerikalıların eşit haklara sahip olmasıyla sonuçlanmıştır. Kolektif Davranış Teorisi'nde görülen ekonomik temelli yaklaşımın ABD'de yaşanan ırk temelli hak gaspı olaylarını açıklamada yetersiz kalmıştır. Bu nedenle araştırmacılar kolektif hareketlerin sosyal ihtiyaçlar gereği ortaya çıktığı fikrinden hareketle, kaynakların hareketliliği teorisini ortaya koymuşlardır (Rootes, 1990).

Bu teoride ağırlık noktasının sistemlerden ziyade bireydir ve bireylerin toplumsal olaylara katılmasındaki sebepler ortaya konmaya çalışılmaktadır. Kaynakların hareketliliği teorisini savunan bilim insanları, toplumsal olayların ortaya çıkması için gerekli kaynakların bireylerin dâhil oldukları sosyal ağlar vasıtasıyla elde edildiğini belirtmektedirler (Marx ve Wood, 1975; McCarthy ve Zald, 1977; Oberschall, 1973). Teoriye göre bireylerin talepleri ve yaşadıkları acılar, toplumsal grupların bir araya gelmesini sağlayarak, toplumsal olayların zemini oluşturmaktadır. Ortak beklentilere sahip bireyler, bu beklentilerine daha az riskle ulaşmalarını sağlayacak organizasyonlar kurarlar ve bu organizasyonlar sayesinde gerekli kaynakları temin ederek toplumsal olaylar organize ederler (Oberschall, 1973; Zald ve McCarthy, 1979). Teoriye göre kaynaklara ulaşım talebi, organizasyonun kolayca kurulmasını sağlamaktadır. Bireylerin talep ettiği kaynaklar ise 5 kategoride incelenmiştir (Edwards ve McCharty, 2004):

1. Moral kaynaklar olarak dışarıdan gelen destek ve onaylamalar,
2. Kültürel kaynaklar olarak ortak düşünce ve uygulamalar,
3. Organizasyonel kaynaklar olarak ihtiyaç duyulan kaynaklara ulaşımı kolaylaştıracak sosyal ağ ve grupların oluşturulması ve bunlara katılım,
4. İnsan kaynakları olarak bireysel beceri ve tecrübeler,
5. Maddi kaynaklar olarak ulaşım, iletişim gibi ihtiyaçları karşılayacak araç ve hizmetler. Bu kaynakların verimli kullanımı iyi bir

koordinasyon ve planlamayı gerektirdiğinden, organizasyonel yapıların varlığı toplumsal olayların başarısında önemli rol oynar.

Her ne kadar dile getirilmemiş olsa da yukarıdaki tasniften de anlaşılacağı gibi modern kapitalist toplumun birey üzerindeki olumsuz etkileri, bireylerin bir araya gelmesindeki en temel motivasyon kaynakları olarak göze çarpmaktadır. Bu bağlamda teorinin ortaya çıktığı dönemde, Batı Bloku ülkelerinde görülen sosyal devlet politikalarındaki artış dikkat çekicidir. Kaynakların hareketliliği teorisi bu bağlamda sistemsel bir analiz yapmasa da bireyin talepleri ile toplumsal olaylar arasında bir bağlantı kurabildiği ifade edilebilir.

1.1.3. Politik Süreç Teorisi

70'li yıllara gelinmesiyle birlikte sosyologlar, politik çevrenin toplumsal olaylar üzerindeki rolüne odaklandılar ve ekonomik ve sosyal ihtiyaçlardan ziyade, politik değişimlerin toplumsal olayların oluşumunu kolaylaştıran fırsatlar sunduğu savını ortaya koydular (Dunn, 1972; Skocpol, 1979). Charles Tilly (1973) bu teoriyi geliştirerek toplumsal olayları devlet gücünü elinde bulunduranlarla bu gücün dağılımını değiştirmek isteyen grupların mücadelesi olarak görmüştür. Bu tanımlama ile toplumsal olayları salt siyasal talepler üzerinden değerlendiren yeni bir anlayış getirmiştir. Bununla birlikte güçlü bir merkezi yapılanmaya sahip olmayan toplumların, toplumsal olaylara daha açık olduğu değerlendirmesi de ortaya çıkmıştır (Armstrong ve Bernstein, 2008, s.87). Bir diğer ifadeyle farklı gruplar arasında güç mücadelesinin toplumsal olayları tetikleyen önemli bir unsur olduğu anlatılmıştır.

1.1.4. Yeni Toplumsal Olay Teorisi

Odak noktasını ekonomik ya da siyasal haklara değil, bizzat toplumsal yapısı ve kültürü olarak seçen teorisyenler, toplumsal olayları kişilerin demokratik hak ve özgürlük talepleri ile adalet talebi temelinde değerlendirmişlerdir (Touraine, 1997; Habermas, 1973). Touraine göre özel hayat her zaman olduğundan daha fazla toplumsal hayatın merkezindedir. Bu yüzden, iki hayat alanı arasındaki çatışmalar kaçınılmaz hale gelmiş ve toplumsal olaylar ortaya çıkmıştır (Can ve Taşçı, 2016, s.157).

Genel olarak bu teorinin savunucuları toplumsal olayları, ekonomik, sosyal ve politik çevreden ziyade post modern toplumlarda hayat kalitesini tehdit eden unsurlara karşı gösterilen tepkiler olarak açıklamışlardır

(Buechler, 1995; Inglehart, 1990). Yeni toplumsal olaylar, günlük sosyal hayat üzerinde kurulan baskılar üzerine odaklanmakta, sembolik eylem ve materyaller vasıtasıyla bu baskıları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır (Bernstein, 2005, s.54). Bu olaylar genel olarak barış, çevrecilik, gençlik ve nükleer karşıtı konular nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Katılımcıları yüksek eğitilmiş bireyler veya üniversite öğrencileridir (Melucci, 1985; Offe, 1985). Yeni toplumsal teorilerin yapmış olduğu en büyük katkı, toplumsal olayların sadece maddî çıkarlar ve ihtiyaçlar nedeniyle ortaya çıkmadığı, sosyo-kültürel değerler, kimlik, ideoloji ve sivil toplumun da toplumsal olayların oluşumunda önemli etkisi olduğuna vurgu yapmasıdır (Pichardo, 1997, s.425). Özetlemek gerekirse yeni toplumsal olay teorisi neoliberal ekonomik düzende, bireylerin sisteme dair devrim taleplerinden ziyade çevre, küresel barış ya da etnik kimlikler gibi bir yandan küreselleşme bir yandan da bağımsızlık odaklı konuların ön plana alındığı bir dönemin teorik yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktaya kadar toplumsal olayların açıklanmasında ortaya konan teoriler ve tanımlamalar gösterilmeye çalışılmıştır. Bölümün bundan sonraki kısmında ise günümüzün modern toplumlarında toplumsal olayların nitelikleri gösterilmeye çalışılacaktır. Bölümün odaklandığı hedef teorik anlatıdan ziyade toplumlara harekete geçiren sosyolojik ve psikolojik belirlenimleri göstermektir.

1.2. Toplumsal Olayların Nitelikleri

Toplumsal olayların niteliklerine ilk olarak kolektif hareketi ortaya koyan topluluğun incelenmesiyle başlanacaktır. Bahsedilmesi gereken ilk olgu, toplumsal olaya katılan bireylerin şahsi menfaatlerinin peşinden koşmayı bırakarak grubun ortak hedefleri doğrultusunda hareket etmeye başlamasıdır. Grubun hedefleri, sosyal yaşamdaki ani değişimlerin sebep olduğu gerilim ve göreceli yoksunluk duyguları sonucu oluşur ve sosyal kontrol mekanizmalarının zayıflamasıyla kolektif davranış gelişir (Kornhauser, 1959; Lang ve Lang, 1961; Gurr, 1970; Turner ve Killian, 1987). Göreceli yoksunluk teorisine göre çok sayıda azınlık grubuna sahip heterojen toplumlarda grupların kendilerini maddî haklar, doğal kaynaklardan yararlanma hakkı, siyasi statü gibi haklarından başka gruplara nazaran yoksun bırakıldığını düşünen gruplar bu hakları için mücadeleye girişeceklerdir (Gurr, 1970, s. 75-89).

Toplumsal olaylar, kolektif bir kimlik oluştuğunda gerçekleşir ve bu açıdan gösterilen diğer tepkilerden ayrışır. Elbette bu kimlik, tüm katılımcıları tamamen homojen bir grup haline getirmez. Ancak rahatlıkla ifade edilebilir ki ortak amaçlar ve bağlılıklar, beraber hareket edebilme kabiliyeti gibi yetiler, kişileri birbiriyle yüksek uyumlu ve çok güçlü bağlara sahip bir kitle haline getirir. Bununla birlikte toplumsal hareketlerin üyeleri değil katılımcıları vardır (Kriesi, 1992). Birey ile içinde yer aldığı sosyal ağlar arasındaki ilişki, yalnızca insanların kolektif eylemde bulunması bakımından önemli değildir. Aynı zamanda eylemin zaman içinde sürekliliği ve özellikle de çeşitli grup ve örgütler arasındaki eylem koordinasyonu açılarından da önemlidir (Della Porta ve Diani, 2006, s.162). Aynı zamanda örgütlü yapının mevcudiyeti, hareketi terk etmeye karşı bir panzehir ve katılımın devam etmesi için bir destek olarak da işlev görür (Della Porta ve Diani, 2006, s.165). Bu bağlamda toplumsal olayların örgütlü yapılarca yönlendirilmesi önemli nitelik olarak görülmektedir. Ancak eylemin hedefine ulaşmasında örgütlülük olmazsa olmaz değildir. Timur Kuran'ın 1989 yılı tarihli devrim teorisine göre sarsılmaz görülen rejimlerin kolayca yıkılabilmesi “örgüt” ekseninde değil “lider” ekseninde de açıklanabilir. Kuran'a göre baskıcı rejimlerde kişiler politik tercihlerini gizleyip, kriz ve çatışma ortamında ise gerçek düşüncelerini ifade ederek rejimin hızla yıkılışına sebebiyet verebilmektedir. Kuran bu durumu “kır yangını” kavramıyla ifade etmiştir (1989, s.60). Lider ise bu yangını başlatacak kıvılcımdır. Bu kişi rejim tarafından politize olmadığı düşünülen bireyleri, yaşamakta olan veya yaşanma ihtimali yüksek olan devrimin yanında yer aldıklarında bundan kârlı çıkacaklarına ikna ederek geniş çaplı bir destek sağlar ve rejimi yıkmayı başarır. (Kurun, 2019, s.1025)

Bir başka deyişle toplumsal olayların çekirdeği kolektif kimlik, kolektif kimliğin çekirdeği ise kişilerin sosyal ağlarıdır. Bu ağlar göreceli yoksunluk gibi meselelerle harekete geçebilmekte, harekete geçtiğinde ise bir “kır yangınına” dönüşebilmektedir.

Toplumsal olayların, bireylerin kolektif eyleme katılmasını sağlayan mekanizmalardan oluşan ayrı bir toplumsal süreç olduğu fikri ileri sürülmüş ve aşağıdaki unsurlarda farklılık vurgulanmıştır (Diani ve Bison, 2004):

1. Net bir şekilde tanımlanmış karşıtlarla çatışmalı ilişkilerde yer alır.
2. Yoğun ve enformel ağlarla bağlıdır.
3. Ayrı bir kolektif kimliği paylaşırlar.

Görüldüğü gibi öncelik hedef birliğidir. Toplumdaki farklı grupları bir araya getirebilecek ortak amaçlar oluştuğunda farklı yelpazedeki gruplar bir araya gelecek ve yeni enformel ağlar oluşacaktır. Bu ağlar son noktada ayrı bir kolektif kimliğin oluşmasını sağlayacak ve toplumsal olayların taşıyıcı sütunu ortaya çıkacaktır.

Sadece kolektif kimliğin mevcudiyeti toplumsal olayların ilerlemesi ve hedefine ulaşması için yeterli değildir. Zayıf gruplar daha güçlü grupların desteğini alabilmeli ve onları yanlarına çekebilmelidir. Kararların alındığı alanlara yatırım yapmak için daha fazla kaynağa sahip olanların sempatisini kazanması gerekir (Della Porta ve Diani, 2006, s.233). Aynı zamanda toplumsal olaylara katılanların sayısının artması için protestoların olumlu uyarılar üretmesi ve birçok grubun desteğini alabilmesi hayatidir. Toplumsal olaylara katılacak grupların çeşitliliği, yapılabilecek eylemlerin çeşidini de arttıracığından, hükümetlerin kuracağı baskılara karşı oldukça önemli bir avantaj olarak karşımızda durmaktadır. Farklı direniş yöntemlerine aşina gruplar, bilgi birikimlerini ve becerilerini ortak direniş için kullanabilirler (Chenoweth ve Stephan, 2018, s.85). Bununla birlikte örgütler arasında resmi koordinasyonun yok olması durumunda, mobilizasyonu mümkün kılan şey, eylemciler arasındaki gayri resmi bağlantılar olacaktır (Killian, 1984; Knoke ve Wisely, 1990). Bu noktada gruplar arası enformasyon ağları oldukça önemlidir. Günümüz dünyasında bu ağlar ekseriyetle sosyal medya aracılığı ile yapıldığından kısaca sosyal medyanın etkisine de değinmek gerekir.

Gerbaudo, sosyal medyanın toplum hareketlenmelerini etkileyen üç temel özelliği olduğundan bahsetmiştir: “Birincisi, kimlik ve bilinç oluşturma yeri olarak kullanılan özellikle de gençlerin genelde yakındığı sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla bir araya geldikleri dayanışma amaçlı düzlemlere sahip olmasıdır. İkincisi ise paylaşım vasıtasıyla geliştirilmiş sembollerle katılımcıların birbirinden haberdar olarak toplandıkları olumlu olumsuz duygularını aktardıkları ve daha iyi bir gelecek için duygu birikimlerini paylaştıkları bir sosyal etkileşim alanı olmasıdır. Üçüncü özellik ise; toplumun rahatsız olduğu konuların eyleme dönüşmesine ve yönlendirilmesine hizmet eden bir sızama tahtası şeklinde çalışan, protestoların organize edilip üyelere iletilmesiyle hareketlenmeyi hızlandıran ve bunun geniş kitlelere yayılmasına vesile olan bir nevi kişisel gazete gibi çalışan bir mecra olmasıdır” (Gerbaudo, 2012, s.13).

Della Porta ve Diani'ye göre grubun elindeki maddi kaynaklar (iş, para, somut faydalar, hizmetler) ve maddi olmayan kaynaklar (otorite, ahlaki bağlılık, inanç, arkadaşlık) gibi hususlar toplumu harekete geçirmedeki etkenlerdir (2006, s.21). Ancak yine de toplumsal olaylara daha önce katılmış olmakla ilk kez katılmak arasında bireyin karar verme sürecinde etkili bir husus bulunmaktadır. Kişi kolektif faaliyeti ne kadar onaylasa da bir katılımcıya dönüşmesi, daha önce bir olaya katılmış kişiye göre daha zordur. Bu durum hem çağdaş hem tarihi örneklerine odaklanan pek çok çalışmada doğrulanmıştır (Della Porta ve Diani, 2006, s.135). Bu noktada kişinin toplumsal olaya katılmasındaki en önemli rol içinde bir tanıdığına da bulunduğu bir grubun mevcudiyetidir. Kişi için güvenilir bir sosyal ağ katılımındaki en önemli faktörlerden biridir. Bununla birlikte ortaya şu net tablo çıkmaktadır: toplumsal gösterilere katılanlar ve muhalefet örgütlerine mensup kişiler öncelikle kolektif içerisinde daha önceden aktif olan ve görece iyi eklenmiş bireylerden oluşacaktır, diğer yanda ise, toplumsal bakımdan yalıtılmış, yerinden edilmiş münferit kişiler, en azından hareket güçlenene kadar, tam anlamıyla temsil edilmeyeceklerdir (Oberschall, 1973, s.35).

Şu ana kadar toplumsal olayların başlamasındaki en temel etkenlerini, yani hareketin kolektif kimliğinin, kişinin sosyal ağlarının ve hareketi yönlendiren bir örgütün varlığının önemini göstermeye çalıştık. Bundan sonra ise rahatsızlığını dile getirmek için bir araya gelen bu insanların neler yaptığını bakacağız. Günümüz dünyasında birçok sebepten ötürü devlet otoritesine, hükümetlere, kamu kuruluşlarına ya da zalim diktatörlere karşı toplumsal olaylar görülebilmektedir. Kimi olaylar bağımsızlık arzusu için ortaya çıkarken, kimi olaylar mecliste görüşülen bir kanun tasarısı için de olabilir. Elbette her toplumun kendi öznel şartları bulunmaktadır ve bu öznellik toplumsal olaylardaki eylem çeşitliliğine de yansımaktadır. Örneğin 70'li yıllar gibi görece eski sayılabilecek bir araştırmada bile grev, boykot, oturma eylemi ve mekân işgalleri dâhil olmak üzere 198 eylem tanımlanmıştır (Sharp, 1973). Ancak tüm bu eylemleri iki çatı kavram altında toplayabilmekte mümkündür. Şiddet içerikli eylemler ve şiddetsiz eylemler. Şiddet içeren eylemler zihinde oluşturdukları imgelerle muvazi olacak şekilde silah kullanılan, sonucunda kan akan, fiziki zararların olduğu eylemlerdir. Söz gelimi bağımsızlık için silahlı gerilla örgütünü kurmak gibi. Şiddetsiz eylemlere ise muhalefetin simgesini takmak, eşgüdümlü biçimde tencere-tava çalmak, düdük çalmak, yeraltı okulları

kurmak, mum ışığı nöbetleri tutmak, rejim kurallarına uymayı reddetmek (Sharp, 1973) gibi örnekler verilebilir. Elbette bir toplumsal olay şiddetsiz gösterilerle başlayıp şiddet içeren eylemlere kayabileceği gibi, şiddet kullanan bir yöntemle yola çıkıp ilerleyen süreçte bundan vazgeçebilir. Ya da her iki yöntem de birlikte kullanılabilir. Ancak yapılan araştırmalarda görülmüştür ki bağımsızlık talebiyle gerçekleşen toplumsal olayların büyük çoğunluğu, hangi yöntemi kullanırsa kullansın hedefine ulaşamamıştır. Chenoweth ve Stephan'ın 1900-2006 yılları arasını ve 323 toplumsal olayı kapsayan çalışmasına bakıldığında bu durum daha da net görülmektedir. Şiddete başvurmeyen direnişlerin hiçbiri, ayrılıkçı taleplerin başarıya ulaşmasını sağlayamamışsa da şiddete başvuran ayaklanmaların sadece %10'undan azı başarılı olmuştur. Yani şiddete başvursun ya da vurmasın ayrılıkçı hareketlerin başarı olasılığının bir hayli düşük olduğu sonucu elde edilmiştir (Chenoweth ve Stephan, 2018, s.33). Yine aynı çalışmaya göre şiddetsiz eylemler aslına bakılırsa son derece baskıcı koşullar altında daha başarılı; demokratik, açık devletlerde ise daha başarısız olmuşlardır (2018, s.51). Bir başka deyişle toplumsal olayların ortaya çıkış gerekçelerindeki haklılık ya da rejimlerin demokrasi karneleri, toplumsal olayların hedefine ulaşmasında beklenen etkileri göstermemiştir. Bundan dolayıdır ki beklendiği gibi sonuçlanmayan günümüz toplumsal olaylarını incelemek daha da önem kazanmaktadır.

Zikredilen çalışmalarda görülmüştür ki şiddetsiz mücadelenin başarısında hayati rol oynayan unsurlardan biri politik haklılık değil, kitlesel katılımıdır ve toplumun farklı kesimlerinden geniş tabanlı katılımın olduğu mücadelelerin, muarız rejimlerin iktidarına darbe vurduğu hatta onları yıkabileceği rahatlıkla ifade edilebilir. Yani toplumsal olaylara katılım gösteren kişilerin bilgi birikimi, eylem tecrübesi, sahip oldukları maddi güç önemli olduğu kadar, meydanlara kaç kişinin indiği de bir o kadar önemlidir. Katılımın hem niceliği hem de niteliği, direniş mücadelelerinin sonuçlarını belirleyen hayati etkenlerden biridir (Denardo, 1985; Lichbach, 1994; Weinstein, 2007; Wickham-Crowley, 1992). Ancak kitleler bilinç dışı tarafından yönetildiklerinden son derece muhafazakârdırlar. Kendi hallerine bırakıldıkları zaman, çok geçmeden düzensizliklerinden bunalıp içgüdüsel şekilde itaate yönelirler (Le Bon, 2020, s.45). Dolayısıyla meydana inen kitlenin meydana kalması sağlanmalı ve konsolide hali mutlaka devam edebilmelidir. Bu noktada belirtilmesi gereken bir diğer önemli hususta kitlenin sokağa inme motivasyonudur. Rejimin şiddet kullanımı ve

baskısının düzeyi kitlenin meydanlardan ayrılmasını sağlamıyor bilakis aylar süren bir eylem yoğunluğuna giriliyorsa bunun en önemli sebeplerinden biri şüphesiz eylemcilerin motivasyonudur. Arap ayaklanmaları sürecinden Mısır ve Tunus, bahsedilen noktalara örnek olarak gösterilebilir.

Öncelikle şiddetsiz mücadelelere katılmak daha külfetsiz ve kolay olduğu için bu tür direnişlerin şiddetli muadillerine kıyasla daha fazla katılımcıyı kendilerine çekme ihtimalleri daha yüksektir (Chenoweth ve Stephan, 2018, s.67). Bu noktada mücadele yönteminin şiddetli mi yoksa şiddetsiz mi olduğunun süreç başlangıcında tercih edilen yöntemle göre nitelendiği ifade edilmelidir. Süreç içerisinde şiddetsiz bir olarak başlayan eylemlerin şiddetli hale gelmesi ya da tam tersi bir süreç değerlendirmeye dâhil edilmemiştir. Bu değişimlerin yaşandığı birçok toplumsal olayın mevcut olduğu da belirtilmelidir.

Yine çalışmalar göstermektedir ki çok sayıda kişinin katılacağı beklentisi oluşan protestolara katılım diğerlerine göre daha yüksek olmaktadır (Goldstone, 1994; Granovetter 1978; Kuran, 1989). Silahlı yöntemler ise, paydaşlarına büyük bir sorumluluk ve risk getirmekle beraber, toplumun geri kalanıyla da arasında büyük bir mesafe açılmasına sebebiyet verdiği açıktır. Bu durum yapılan araştırmalarda da kendini göstermektedir. Chenoweth ve Stephan'ın çalışmasına göre şiddetsiz toplumsal olaylara, ortalama 200.000 kişi katılabilmekteyken, şiddetli mücadelelerde bu sayı ortalama 50.000 kişidir (2018, s.72). Bu da insan psikolojisinin kolektif davranış temelli hareketlerine güzel bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiddet kullanımı propaganda açısından şiddetsiz eylemlere göre daha üstün gibi gözükse de, toplumsal destek noktasında büyük bir ayrılığın tarafı haline geldiği ve katılımı düşürdüğü görülmektedir.

İnsan psikolojisine dair bir başka nokta da muhalif toplulukların, kitlelerin desteğiyle gerçekleştirilen ortak direniş eylemlerine tanık olduklarında o direniş eylemlerinin getirdiği risklere ilişkin algılarının değişmesidir. Olanları daha az riskli eylemler olarak görmeye başlayabilmekte, bu da direnişe katılımın önündeki engelleri azaltmaktadır (Chenoweth ve Stephan, 2018, s.77). Bununla birlikte direniş mücadelelerinin katılım sağlamakta başarılı olabilmeleri için eylemlerini kamu alanına taşıyıp hedeflerini, kabiliyetlerini ve mevcut katılımcı sayılarını, olası katılımcılara açıkça göstermelerini şart hale getirmektedir (Chenoweth ve Stephan, 2018, s.76).

Şiddetsiz toplumsal olayların bir diğer avantajı da daha önce de değinildiği gibi toplumun farklı kesimlerinden insanları bir araya getirebilme yeteneğidir. Bir dava için devrim amacıyla sokaklara çıkan insanlarla beraber, ılımlı muhalifler de orada olabilir. Sempatizan ile radikallerin yan yana olabileceği ortamları ancak şiddetsiz eylemler oluşturabilir. Bununla birlikte Kishtainy'in de belirttiği gibi olay mahallerinde özellikle gençleri kendine çeken konserlerin, sokak tiyatrolarının vb. eşlik ettiği, adeta şenlik havasının varlığı bir diğer olumlu yöndür (2010). Bu gibi unsurlar protestocuların korkularını yenmelerini sağlamakla beraber kolektif kimliğin oluşmasında da başat rollere sahiptirler.

Özetlemek gerekirse toplumsal olaylarda şiddetsiz eylemler, kitlesel katılıma olanak sağladığından başarılı toplumsal olayların en temel özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımın yüksekliği, birçok alanda protesto faaliyetlerinin gerçekleşmesini de mümkün kılarak hedefteki rejime, engellenmesi güç darbeler vurmaktadır. Yaklaşık 2 milyon kişinin katıldığı İran Devrimi, yaklaşık 2 milyon kişinin katıldığı Filipinler'deki Marcos rejimine yönelik ayaklanma ve yaklaşık 1 milyon kişinin katıldığı Brezilya'daki askeri rejime karşı yapılan ayaklanmalar bu sürece örnek verilebilecek başarılı toplumsal olaylardır (Chenoweth ve Stephan, 2018, s.73). Toplumsal olayların sürece uzunluğu da hükümetlere hem ekonomik hem de siyasi büyük maliyetler çıkaracağı da belirtilmesi gereken bir diğer husustur.

2. TOPLUMSAL OLAYLARI HEDEFİNE ULAŞTIRAN ETKENLER

İster şiddetli isterse de şiddetsiz eylemler olsun, bir toplumsal olayın hedefine ulaşip ulaşamayacağını, bazı belirteçler izlenerek tahmin edilebilir. Bu belirteçler toplumsal olayda “çarpan etkisi” yaratmakta olup adeta bir kaldıraç görevi görmektedirler. Elbette hedefindeki rejime karşı geniş tabanlı bir toplumsal kitleyi konsolide ettiği ve silah kullanılmayan bir toplumsal olayın değerlendirildiği varsayılmalıdır. Bakılacak kaldıraçlar; protestocuların şiddete varan zor kullanımının olup olmadığı, şiddetsiz mücadeleye şiddetli bir mücadelenin eşlik edip etmediği, devlet memurlarında taraf değiştirenlerin varlığı, devletin orantısız tepki verip vermediği, protestolara uluslararası bir desteğin verilip verilmediğidir (Chenoweth ve Stephan, 2018).

2.1. Zor Kullanma

Zor kullanımı kolektif silahlı şiddet faaliyetlerinden ziyade protestocuların ülkedeki yaşantıyı kesintiye uğratabilecek faaliyetleridir. Yol kapatmak, kamu binalarını işgal etmek, ticarete engel olmak, rejim yanlılarını tehdit ile etkisizleştirmek ya da münferit silah kullanımı (rejimin önemli karakterlerine suikast vb.) gibi faaliyetlerdir. Burada devletin ekonomik faaliyetlerinin engellenmesi en önemli etkenlerden biridir. Toplu grevler, ticaretin ve ulaşımın engellenmesi gibi faaliyetler, toplumsal olayların maliyetini rejim için oldukça yükseltecektir. Bu maliyet kontrol edilmez noktaya geldiğinde uluslararası baskı da protestocuların hedefine yardımcı bir hal alacaktır. Kamu iktisadi kuruluşlarını ve özel işletmeleri hedef alan iktisadi baskı, başarılı olmuş birçok halk hareketinin önemli unsurlarından biridir (Ackerman ve Duvall, 2000). Buradaki temel amaç protestocuların devlet otoritesine galip geldiklerinin ya da gelebilme yeteneklerinin gösterilmesidir. Bu süreç çeşitli toplumsal gruplarında protestoya katılımını kolaylaştıracaktır. Rejim halk tarafından ne denli meşruiyetini kaybederse, direnişçilere de o denli sempati duymaya başlayacaktır (Chenoweth ve Stephan, 2018, ss.87-88). Bu faaliyetlerin başarılı uygulanışı toplumsal olayların hedefine ulaşmasındaki temel göstergelerden biridir.

2.2. Şiddetli ve Şiddetsiz Mücadelenin Beraber Varlığı

Birçok araştırmada görülmüştür ki bir ülkede silahlı şiddet eylemleri yapan küçük bir grubun varlığı, o ülkede şiddetle arasına mesafe koyan diğer hareketlere pozitif katkı yapmaktadır. Toplumsal hareketler konusundaki uzmanlar bu dinamiği, “köktenci cenahın olumlu etkisi” olarak nitelendirmektedir (Chenoweth ve Stephan, 2018, s.89). Rejimler silahlı eylemcileri yok sayarak şiddetsiz eylemleri yapan protestocuları muhatap olarak seçmekte ve bunu da silahlı eylemcilerin temel argümanlarını elinden alarak onları etkisizleştirmek gayesiyle yapabilmekteler. Bu da şiddetsiz eylemcilerin hedefine ulaşmasında bir katkı olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3. Taraf Değiştirmeler

Bir toplumsal olayda hedefe ulaşıp ulaşılamayacağının en önemli göstergelerinden biri, rejimin tüm bürokratik yapısıyla yekpare bir halden parçalanma emareleri gösteren bir hale geçmesidir. Özellikle ulusal güvenlik alanında görev alan personelin, rejim yöneticilerinin emirlerinden farklı

emirler uygulaması ve hatta protestocuların safına geçmesi bir diğer çarpan etkisidir. Rejime olan bağlılığın ve sisteme olan güvenin sorgulanmaya başlaması toplumsal olayın seyrinin her an protestocular lehine değişebileceğinin en önemli göstergesidir. Şiddetsiz olaylar en yüksek başarı oranını, güvenlik güçlerinde taraf değiştirmeyi başardıklarında yakalamışlardır. Sadece bu etken sonucu tek başına %60 etkilemektedir (Chenoweth ve Stephan, 2018, s.115). Bakılması gereken memur grubu sivil memurlardan ziyade (protestonun muhteviyatına da bağlı olarak) özellikle asker, polis ve istihbarat gibi güvenlik personelidir. Bu noktada yine belirtmek gerekir ki Chenoweth ve Stephan'ın araştırmasına göre şiddete başvuran eylemlerin, güvenlik personeline rejime bağlılığı arttırdığı görülmüştür. Şiddete başvurmayan yüksek katılımlı direniş mücadelelerinin rejimin güvenlik güçleri dâhilinde taraf değiştirmelere %60 oranında yol açtığı görülmüştür (2018). Protestocular devlet yönetiminde yeni bir anlayışı ortaya koyabilmesi, önemli görevler üstlenen sivil memurları da statükonun alternatiflerini yeniden değerlendirmeye sevk edebilmektedir (Wood, 2000, s.21).

2.4. Devletin Sert ve Orantısız Tepkisi

Şiddete başvurmayan toplumsal bir olaya verilebilecek sert bir rejim tepkisi, gerek ülkede gerekse de dünyada oldukça yankı bulması beklenir. Beklenen bu yankının rejim aleyhine olacağı muhakkaktır. Rejimin sorunu büyümeden bastırma arzusu, domino etkisi gösterip sürecin kontrolünü kaybetmesine sebep olabilir. Rejime arka çıkan devletler desteğini kesebileceği gibi, protestoculara açıktan destek verir konuma da geçebilir. Ülke içinde protestolara karşı mesafeli duran kesimleri protestocuların safına itebilir. Öyle ki bu insanları sempatizandan direnişçiye dönüştürebilir. Elbette bu ifadeler olması beklenen durumlardır. Devletler çıkarları gereği diktatörlerle iş birliği yapabilmekte ya da ortaya konan şiddete kayıtsız kalabilmektedir.

Bununla birlikte Boserup ve Mack'in de ifade ettiği gibi, rejimin şiddetli tepkisine protestocuların şiddetle karşılık vermemesi koşuluyla muarızın saflarında ihtilafı arttırabilir, muhaliflerin dayanışmasını arttırabilir ve uluslararası kamuoyunu harekete geçirebilir (1974). Yapılan araştırmalarda rejimin “şiddetle bastırma” girişiminde bulunması bile tek başına protestocuların başarı oranını %35 arttırdığı görülmektedir (Chenoweth ve Stephan, 2018, s.132). Bununla beraber baskıcı stratejilerle

kısa vadede toplumsal olayları kontrol altına almak mümkün olsa da uzun vadede bu stratejiler toplumdaki kızgınlık hislerinin artmasına neden olur ve kolektif şiddetin zeminini hazırlar (Khawaja, 1994; Wilson, 1976).

2.5. Uluslararası Yaptırımlar ve Dış Destek

Toplumsal olaya dış bir ülkenin yardımı sonuca doğrudan etki edebilecek bir diğer unsurdur. Dış ülke yardımı, protestocuları halkın gözünde bir “maşa” konumuna indirme riskiyle beraber, uluslararası camianın rejime karşı harekete geçmesi sonuca doğrudan etki etmektedir. Protestocuların şiddet kullanımı bu alanda da olumsuz karşılanmakta olup, uluslararası camiadan daha az destek alınmasına neden olabilmektedir. Elbette dış ülkelerin adeta bir diplomasi aracı olarak kullandıkları silahlı örgütler bu değerlendirmenin dışındadır.

Şiddetsiz bir mücadelenin uluslararası camiadan yaptırımlar kılığında diplomatik destek bulma olasılığının, şiddetli mücadelelerinkine kıyasla %70 daha fazla olduğu görülmüştür (Chenoweth ve Stephan, 2018, s.107). Yine aynı çalışmada sadece “dış destek” varlığının başarıya etkisi %15 olarak belirlenmiştir (2018, s.116). Ancak daha önce de değinildiği gibi toplumun mücadeleyi başka ülkelerin planlarının bir parçası olarak değerlendirmesi, “dış desteği” toplumsal olaya katılımı engelleyici bir unsura dönüştürecektir.

3. İSTİHBARAT TEŞKİLATLARININ TOPLUMSAL OLAYLARDA ALABİLECEĞİ ROLLER

Günümüz dünyasında devletlerin, hasımlarını alt edebilmek için modern ordularını seferber edip milyarlarca dolar harcayacakları savaşlara girişmeyi tercih etmedikleri gözlenmektedir. Gelişen silah teknolojisi ile nükleer menzilin tüm dünyayı kapsar hale gelmesi de devletlerin olası savaşlarda görebilecekleri zararı en üst seviyeye getirmiştir. Elbette bu engeller devletlerin hedeflerine yönelik faaliyetlere girişmesine engel olamamaktadır. Bu bağlamda günümüzde devletlerin karşılıklı direkt silahlı mücadele yerine vekiller üzerinden birbirlerine yönelik eylemler gerçekleştirdikleri görülmektedir. Vekil bulunsun ya da bulunmasın hasım ülkedeki herhangi bir toplumsal olay, en çok desteklenen faaliyetlerin başında gelecektir ve bu faaliyetlerin icrasını üstlenen kuvvetlerden birisi de istihbarat teşkilatlarıdır. İstihbarat teşkilatlarının gerek görev tanımları gerekse de kullandıkları enstrümanlar, onları modern devletin hedeflerine ulaşmaktaki en önemli silahlarından biri haline getirmektedir. Bu noktada bir

istihbarat teşkilatının hangi faaliyetlerde bulunduğuna bakmak fotoğrafın netleşmesi açısından doğru olacaktır. Modern bir istihbarat teşkilatının günümüzde birbirini tamamlayan şu dört temel fonksiyonu gerçekleştirilmesi beklenmektedir: birincisi devletlerin ihtiyacı olduğu bilgileri toplamak ve istihbaratı oluşturmak, ikincisi psikolojik savaş faaliyetleri yürüterek hedeflerin ikna edilmesi, üçüncüsü bir dış politika çıktısı olarak örtülü operasyonlar icra etmek ve dördüncü olarak da kendi ülkesine yönelik faaliyetleri önlemek adına istihbarata karşı koyma faaliyetlerini yerine getirmektir (Yılmaz, 2018, s.91). Bu dört faaliyette dikkatle incelendiğinde istihbarat teşkilatlarının asli görevleri ile toplumsal olaylar arasındaki ilişkinin ortaya çıkabileceği alanlar görünür hale gelmektedir. Özellikle psikolojik savaş ve propaganda faaliyetleri ile örtülü operasyon hizmetleri doğrudan toplumsal olaylarla ilişki olabilmektedir.

İstihbarat teşkilatlarının görev sahalarına giren “psikolojik savaş” ve “örtülü operasyonlar” başlıklarının daha da derinden incelenmesi, toplumsal olaylarla olan ilişkisini göstermesi açısından önemlidir. İstihbarat teşkilatlarının psikolojik savaş faaliyetlerinde temelde dört faaliyeti göze çarpmaktadır. Bunlar propaganda, algı yönetimi çalışmaları, etki ajanları, dezenformasyon faaliyetleridir. Örtülü operasyonları ise üç başlık altında toplayabilmek mümkündür. Bunlar da siyasi, ekonomik ve yarı askeri örtülü operasyonlar olarak tasniflenebilir.

3.1. Propaganda Faaliyetleri

Kavramsal olarak propaganda, seçeneklerin ve davranışların değiştirilmesi yerine, toplumsal fikirler ileri sürerek doğrudan manipülasyon yoluyla yönetilmesi (Laswell, 1973, s.9) şeklinde ifade edilebilir. Propaganda da anahtar kavram kitledir. Kitlenin en belirgin özelliği ise sevk edilmesi kolay, propagandaya açık bir topluluk olarak, “nasıl düşünmesi gerektiği değil, ne düşünmesi gerektiği” bireyden daha kolay söylenebilen bir sosyal varlık olmasıdır (Ergene, 1993, ss.127-128). Kitle içerisindeki bireylerde bilinçli kişiliğin yok olması, bilinç dışı kişiliğin hüküm sürmesi, telkin yoluyla belli bir istikamete yönelme, duygular ile düşüncelerin tek bir yönde sirayet edişi ve telkin edilen fikirlerin eyleme dökülmesi gibi özellikler göze çarpmaktadır (Le Bon, 2020, s.28). Elbette bu tanımlar toplumu tek bir kitleden ibaret gören tanımlamalar olup, bir toplumda birden fazla kitle olabilmekte ve bu kitleler arası etkileşimler oldukça sınırlı kalabilmektedir. Bu bağlamda yukarıdaki tanımlamalar, kitlenin kolektif

bilincinin bireyin karar alma sürecine etki etmekte olduğunun ifade edilmiş biçimleridir. Bununla birlikte Neumann'ın bilimsel araştırmalar neticesinde elde ettiği bulgular meselenin bilimsel yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Neumann yaptığı deney ve anket araştırmaları sonucu "Suskunluk Sarmalı" ismini verdiği kuramı oluşturmuştur. Elde ettiği bulgular şöyledir:

1. Toplum, genel uzlaşmanın dışına çıkan bireyleri dışlamakla tehdit eder.

2. Bireyler sürekli dışlanma korkusu içindedirler.

3. Bireyler dışlanma korkusundan ötürü sürekli kanaat ortamlarını gözlemleyip, değerlendirmeye çalışırlar.

4- Bu gözlemler sonucu edindiği izlenimler bireyin toplum içindeki davranışlarını, özellikle de görüşlerini ifade etme ya da saklama (konuşma ya da susma) konusunda etkiler (Neumann, 1998, s.234).

Neumann'a göre kanaatinin azınlıkta olduğunu hisseden kişi, konuşmalarına dikkat ederek genel kanaatin aksi beyanlarda bulunmamaya çalışır. Bu davranışın temel kaynağı kişinin psikolojik dayanaklarından olan dışlanma korkusunun bir tezahürüdür. Dolayısıyla daha azınlıkta olduğu düşünülen düşünceler kişilerin susmasıyla toplumda daha az görülür. Genel kanaat olduğu düşünülen görüşler ise cesurca dillendirilir. Bu durum daha az dillendirilen görüşlerin zamanla silinmesine, yaygın olarak konuşulan görüşlerin ise kanaate dönüşmesini sağlar. Bu durumu Neumann "suskunluk sarmalı" olarak tanımlamıştır. Yine Neumann'a göre toplumda bir görüşün kanaat haline gelmesindeki en güçlü faktör medyadır. Medya bu etkiyi stereotipler ve simgeler üzerinden gerçekleştirmektedir. Stereotiplerin etkisini fırtınaya benzeten Neumann şöyle demiştir: "Tıpkı fırtına bulutları gibi, stereotipler de belli bir süre kanaat ikliminde etkili olur ve sonra bir daha görünmemecesine ortadan kalkarlar. Bu fırtına bulutları karşısında sinen halkın ve politikacıların davranışları daha sonrakiler tarafından anlaşılabilir, hatta sindirilenlerin kendileri bile olup biteni anlayamaz, baskı ortamını açıklayamaz olurlar ve yeni bir açıklama bulmak zorunda kalırlar." (Neumann, 1998, s.168).

İnsanın sosyal bir varlık olması ve kendi tercihlerini toplumsal tercihlere göre revize etmesi, propaganda faaliyetlerinin odağının belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Propagandalarda bundan dolayı

bireyi etkilemekten ziyade kitleleri etkilemeye yönelik çalışmalar hedeflemiştir. İstihbarat teşkilatları yaptıkları birçok faaliyetle detaylı bir propaganda literatürü oluşturmuşlar, hatta kendilerine has kavramlar üretmişlerdir. Stratejik ya da operasyonel seviyede propaganda, kaynak bakımından gri veya kara propaganda gibi alt başlıklar bu kavramlara örnek verilebilir. İstihbarat teşkilatları hedef ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda ülkenin adeta röntgenini çektikten sonra, toplumsal gruplara nüfuz ederek, grupların beklentileri, potansiyelleri, hedefleri ya da olumsuz yanlarına dair raporlar hazırlarlar. Daha sonra toplumların psikolojik dayanak noktalarını belirler. Plan doğrultusunda da kullanacak ilk enstrüman elbette ki propaganda faaliyetleri olacaktır. Toplumun devlet yöneticilerine ya da doğrudan devlete karşı cephe alması, ülkesel birliğin zayıflaması için daha önce çalışılmış konularda propaganda faaliyetleri yürütülecektir. Yapılacak propagandanın üç aşaması vardır: beyan, tekrar, sirayet. Çalışmanın karşılığını almak uzun sürse de bir kez karşılık alındığında etkileri son derece kalıcıdır (Le Bon, 2020, s.102). Doğru temeller üzerine inşa edilmiş bir propaganda elbette kitlenin algılarını değiştirecektir. Bu husustaki kilit noktalar istihbarat teşkilatının dersine ne kadar iyi çalıştığı, sahip olduğu imkânlar ve elbette hedef toplumun kendine has refleksleridir.

3.2. Etki Ajanları

İstihbarat teşkilatları hedefleri doğrultusunda kurdukları ajan ağlarını üç ana grup üzerine inşa ederler. Profesyonel ajanlar, satın alınabilir kanaat önderleri ve sempatizan düzeyindeki işe yarar kişiler. Yılmaz bu grupları şöyle açıklamıştır: “profesyoneller yurtiçinden ya da yurt dışında yaşayanlardan seçilir ve bilahare kendi ülkelerinde özel eğitime tabi tutulur. Satın alınabilir aydınlar ve kanaat önderleri, ulus-devlet yapısı sancılı olan toplumlarda en çok rastlanılan ajan grubudur. Özellikle medyada, bürokraside ve siyaset sahnesinde boy gösterirler. Sempatizanlar ise hedef ülkede yoğun kitle iletişim ve eğitim araçlarıyla etkilenen kişilerden oluşur.” (2018, s.312). Etki ajanları, her üç kategoride de özellikle kendi ülkesine ve toplumuna aidiyet duygusu zayıf, parasal ve siyasal güç için her türlü ilişkiye girmeye meyilli, ulusal bilinci gelişmemiş, tercihen de etnik veya dinsel azınlık arasından seçilirler (Hablemitoğlu, 2003, s.104). Etki ajanları hedef ülkeye daha önce yapılmış bir göç ya da evlilik gibi yollarla ülkeye girerek, ya da küçük yaştan itibaren hedef ülkede yaşayan bir kişinin seçilmesiyle oluşturulur. Burada amaç etki ajanının devletin kritik

kademelerinde görev alan ya da toplumun saygı gösterip değer verdiği bir kişi haline getirilmesidir. Bu kişiler ülkelerinde gazeteci, diplomat, kamu görevlileri, sivil toplum kuruluşu lideri, milletvekili hatta istihbarat personeli bile olabilir. Söz gelimi bir kanaat önderi etki ajanına dönüştürülür ya da etki ajanının kanaat önderi olması sağlanır. Bu süreç uzun yıllar alabilir ve büyük emek ister. Ancak hasım ülkede yapacağı etki de çok büyüktür. Etki ajanı hedef ülkede yapılması planlanan psikolojik operasyonların gerçekleştirilmesi, yönlendirilmesi ve kamuoyunda algılar oluşturup kanaatlere dönüştürülmesi gibi faaliyetlerde en kullanışlı aparatıdır. Halk içinde tarafsızların ve politik otoriteye destek verenlerin bağını zayıflatmak ve bu kişilerin eylemlere tepki göstermemesini hatta sempati duymasını sağlamak için gerekçeler hazırlamakta da görev alabilmektedirler (Kilcullen, 2006, s.35).

3.3. Dezenformasyon Faaliyetleri

Bir diğer faaliyet kolu dezenformasyondur. Kavramla kastedilen mevcut bilginin çarpıtılması ve manipüle edilmesidir. Bu sayede toplumun enformasyonunun yönlendirilmesi gerçekleştirilir. Yeri geldiğinde kitle, devlet kaynaklarından ziyade dedikodulara itibar edecek hale gelir. Bu noktada bir çok dezenformasyon yönteminin bulunduğunu da belirtmek gerekir. Çarpıtma, gerçekte olmayan bir olayın üretilmesi, misenformasyon, iftira ya da sansür toplumun sağlıklı bilgi almasını engelleyip, hedeflenen doğrultuda toplumların yönlendirilmesi için kullanılan dezenformasyon yöntemlerinden bazılarıdır. Elbette bu noktada istihbarat teşkilatlarının bu faaliyetleri yürütürken medyaya ne kadar ihtiyaç duyduğu fark edilecektir. Neumann'ın Suskunluk Sarmalı kuramında ortaya koyduğu bilimsel verilere tekrar bakıldığında, medyanın ve bilgiye yön verebilmenin psikolojik operasyon yapmak isteyen bir istihbarat teşkilatı için ne kadar önemli olduğunu tekrar gözler önüne gelecektir. Bu bağlamda kullanılacak medya organları da planlayıcı ülkenin desteklediği ya da kurdukları yapılar olacaktır. Bununla birlikte istihbarat teşkilatlarının sosyal medya uygulamalarında da bir çok sahte profil ve kendilerinin yönettikleri grupların mevcut olması gerektiğini de belirtmek gerekir. Dezenformasyon faaliyetlerine dair bir verilecek birkaç örnek bu faaliyetlerin yapacağı büyük etkiyi gösterecektir. Örneğin 1980'lerin sonunda Saddam Hüseyin'in bütün Avrupa ülkelerini vurabilecek bir "cehennem topu" projesi sürdürdüğünü ileri sürüp, petrol boru hatlarında kullanılan boruların fotoğraflarını bu topun

parçaları olarak yayınlaması olmayan bir olayın üretildiği bir dezenformasyon eylemidir (Özdağ, 2020, s.197). Bir başka husus da klasik medya organlarının en azından resmi kurumlar olması sebebiyle hesap verilebilirliğinin bulunmasına karşın sosyal medya uygulamalarında bu tarz bir hesap verilebilirliğin olmamasıdır. Yalan haber üretimi konusunda özellikle sosyal medyaya dikkat edilmesi gerekmektedir. Örneğin yapılan araştırmada görülmüştür ki Türkiye'deki Twitter gündemlerinin yarısının sahte hesaplar tarafından üretildiği zaman dilimleri görülmüştür (milliyet.com, 2021). Bu örnek sosyal medyadaki durumun vahametini göstermesi açısından yeterlidir.

3.4. Örtülü Operasyon Faaliyetleri

Bir diğer temel istihbarat faaliyeti örtülü operasyonlardır. İstihbarat teşkilatları hedef ülkedeki amaçlarını gerçekleştirmek için ekonomik, siyasal ya da askeri operasyonlar düzenleyebilir. Burada faaliyet yelpazesi planlayıcı ülkenin amacı doğrultusunda değişiklik gösterebilir. Hedef ülkede bir iktidar değişikliği, bir politikanın değişikliği gibi istekler farklı operasyonları kullanmayı gerektirecektir. Bu faaliyetler oldukça yüksek gizlilikle icra edilir. Planlayıcı ülke vatandaşları bile bu faaliyetlerden bihaberdir. Çünkü faaliyetlerin deşifre olması gerek yerel gerekse de uluslararası ölçekte planlayıcı ülke için büyük sorumluluklar doğuracaktır. Örtülü operasyonları incelediğimizde karşımıza çıkan enstrümanlar şunlardır: Siyasi tavsiye ve danışmanlık, kişiye sağlanan sübvansiyonlar, rüşvetler, siyasi partilere mali yardım, sivil toplum kuruluşlarına ya da firmalara destek, propaganda faaliyetleri, etki/nüfuz ajanı yetiştirme ya da devşirme, ekonomik operasyonlar, bir rejimi devirmek ya da desteklemek için tasarlanmış paramiliter veya siyasi eylem operasyonları, darbeler, suikastlar vb. (Marchetti ve Marks, 1974, s.38). Örtülü operasyonların çoğu bir sırayı takip eder. Genellikle propaganda faaliyetlerine politik operasyonlar eklenir, daha sonra bu faaliyetlere gerekirse ekonomik operasyonlar dâhil olur. Sıralama ilerledikçe şiddet ihtimali artarak darbe teşebbüsleri ve paramiliter operasyonlar devreye girer (Johnson, 2022, s.30)

Yukarıda belirtilen tüm bu istihbarat faaliyetleri, planlayıcı ülkenin hedef ülkede gerçekleştirmek istediği amaca göre kullanılmakta olup, toplumsal olaylarda kullanılması olası olarak değerlendirilmiştir. Bir toplumsal olayda hiçbir istihbarat örgütünün müdahalesi olmayabileceği gibi, toplumlar kendi istekleri doğrultusunda hareket ettiklerini zannederken

düşman bir ülkenin planına yardım ediyor da olabilirler. Ya da toplumun gerçek istekleri, bir başka devletin hedefiyle muvazi bir halde de tesadüf edebilir. Ancak her ne olursa olsun günümüz istihbarat teşkilatları toplumsal olayların oluşturulması, yönlendirilmesi ya da kontrol altında tutulması hususlarında görevlendirmişlerdir. Bu gerçek akılda tutulmalıdır.

4. İSTİHBARAT FAALİYETLERİNE BİR ÖRNEK: HİBRİT SAVAŞ KONSEPTİ

Modern dünyanın savaş konsepti olarak ifade edilebilecek Hibrit Savaş Konsepti, insanlık tarihiyle muvazi enstrümanlara sahip olmakla birlikte günümüz robotik teknolojisini de içine alabilecek şekilde geliştirilebilen, en sofistike savaş konseptlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada isminin zikrediliyor oluşu, Hibrit Savaş Konsepti'nin kuruluş ve ilk uygulanış adımlarının istihbarat teşkilatları aracılığıyla yapılıyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Kısaca literatüre bakıldığında dünyada birçok araştırmacının bu kavramı tanımlamaya çalıştığı görülmektedir. Çin ordusunda albay olarak görev yapan Qiao Liang ve Wang Xiangsui kendilerinin “sınırsız savaş” olarak isimlendirdikleri bu yeni konseptte tüm kaynakların kombine bir şekilde kullanılması ve bilgi savaşı, psikolojik savaş, ekonomik savaş ve ticaret savaşları gibi unsurları içermesi gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte yükselişe geçen terörist saldırıların yanı sıra, hacker savaşları, finansal savaşlar ve geleceğe egemen olacak bilgisayar virüsü savaşlarının da yeni savaş kavramları olarak kendilerini göstereceğini ifade etmişlerdir (Liang ve Xiangsui, 1999, s.127). “Hibrit savaş” kavramını literatürde ilk kullanan teorisyenlerden Hoffman ise bu kavramı İsrail-Lübnan savaşında Hizbullah'ın savaş stratejilerini açıklamak için kullanmıştır. Diğer tanımlamalardan farklı olarak Hibrit Savaş Konsepti'nde terörün de yer aldığını belirtmiş ve devletlerin terörü kullanmasının geleneksel savaş metotlarını dönüştürerek, savaş stratejilerinin bulanıklaşmasına neden olduğunu söylemiştir. (Hoffman, 2007, s.11)

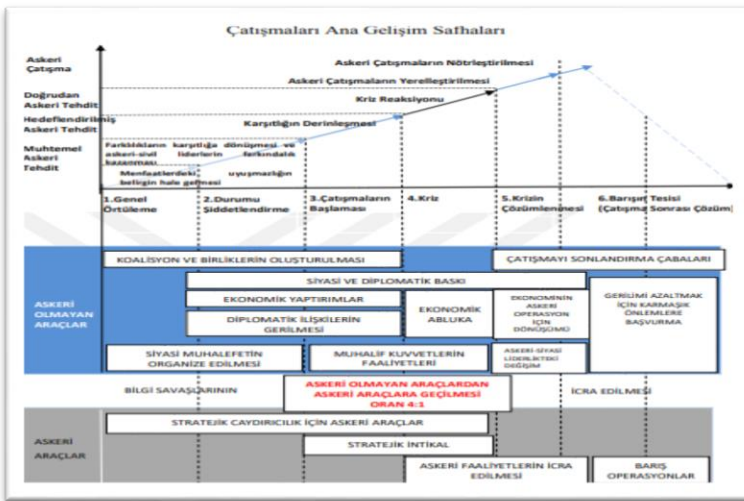
Bir başka teorisyen Newson ise kapsamlı bir tanımlama yaparak hibrit savaşın konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan aktörlerden ve politik ya da ideolojik etki alanlarını da içeren asimetrik tehditlerden oluşan bir “melez strateji” olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu savaş türünün “özel konvansiyonel askeri kuvvetleri, istihbarat görevlilerini, siyasi liderleri, kitle iletişim araçlarını, ekonomi araçları, siber saldırıları, vekâlet savaşı yürüten

*Hedefine Ulaşabilen Toplumsal Olayların Nitelikleri ve
İstihbarat Teşkilatlarının Olası Rollerini*
Ömer Faruk ÇELİK

aktörleri, yarı askeri paramiliter unsurları, terör ve suç örgütlerini” içerdiğini ifade etmektedir (Newson, 2014). McCulloh ve Johnson ise (2013) hibrit savaşı; askeri, politik, diplomatik, sosyal, ekonomik, enformatik, istihbarat ve hukuki tüm bileşenlerinin kullanımı olarak tanımlamıştır.

Bir başka hibrit savaş teorisi ise Rus Genelkurmayı Valery Gerasimov tarafından doktrine edilmiştir. Ortaya konan doktrin Hibrit Savaş Konseptinin uygulanışını, kullanılan enstrümanları ve sahada hali hazırda uygulanması hasebiyle örnek doktrin olarak seçilmiştir. İstihbarat teşkilatlarının toplumsal olaylar çıkartarak neler yapabileceğini göstermesi açısından kıymetli bir örnektir. Gerasimov’a göre hibrit savaşı kısaca tanımlamak gerekirse; hasım ülkede hedefleriniz doğrultusunda sonuçlar elde etmek adına halk ayaklanmaları çıkarmak ve kontrol etmek, terör örgütleri kurmak ya da yönlendirmek, enformasyona yön vermek, toplumu şekillendirici propaganda faaliyetleri yapmak, diplomatik manipülasyon, ekonomik savaş, siber savaş ve diplomatik savaş yürütmek ve özel askeri kuvvetlerle örtülü operasyonlar, gayri resmi durumdaki askeri personelle operatif faaliyetlerde bulunmak gibi uygulamaları tek elden ve tek bir amaç için aynı anda koordine etmek ve faaliyete geçirmek olarak ifade edebiliriz (Çelik, 2021, s.304). General Valery Gerasimov tüm bu enstrümanların nasıl ve ne zaman kullanılması gerektiğini 2013 yılında yazdığı makalede göstermiş olup aşağıda kısaca özetlenmeye çalışılmıştır.

Şekil 1. Gerasimov Doktrinine Göre Hibrit Savaş Modeli (Kaynak: Michael Kofman, “Russian Hybrid Warfare and Other Dark Arts”, War on Rocks, 2016)

Genel Örtüleme isimli birinci adımda hedef ülkedeki toplumun menfaatlerini farklı yerlerde görülmesi sağlanarak kamplaşmanın tesisi için çalışılır. Bu adımda bilgi savaşı denilen istihbarat teşkilatlarının rol aldığı ve gerekli psikolojik harp vasıtalarının uygulandığı faaliyetlere girilir. Siyasi manada da hedef ülkeye karşı yurt dışında siyasi cephe, yurt içinde ise yerel muhalifler organize edilmektedir. Bu sırada hedef ülkeye yapılacak askeri operasyon için hazırlıklar başlamıştır.

Durumu şiddetlendirme isimli ikinci adımda toplumdaki farklılıkların karşıtlığa dönüştürülmesi ve ülkedeki askeri-siyasi liderlerin yavaş yavaş bu karşıtlıklarda taraf alınmasının sağlanması planlanmaktadır. Bu dönemde hedef ülkeye yönelik uluslararası siyasi cephe ve yerel muhalifleri organize etme süreci ve bilgi savaşı unsurlarının faaliyetleri devam etmektedir. Bu adımda ilk adıma ilaveten ekonomik yaptırımlar, siyasi ve diplomatik baskı, diplomatik ilişkilerin gerilmesi, belki de kesilmesi gibi enstrümanlar uygulamaya konmaktadır.

Çatışmaların başlaması isimli üçüncü adımda muhaliflerce bir iç ayaklanma başlatılır, ardından çatışma ortamı meydana getirilir. Bu adımda ekonomik yaptırımlar ve diplomatik baskılar artırılır. Bilgi savaşı unsurlarının bir kısmının yerine, stratejik noktalara gizli olarak özel askeri birlikler kaydırılmaya başlanır. Artık sahadaki istihbarat personeli gibi askeri olmayan unsurların yerini askeri personel almaktadır. Ancak bilgi savaşı personelinin tamamen çekilmesi de söz konusu değildir.

Dördüncü adım kriz aşamasıdır. Bu adımda ülke ekonomik ve siyasi açıdan ablukaya alınmıştır. Siyasi ve diplomatik baskı en üst seviyededir. Ülke dünyadan izole bir hale getirilmiştir ve görünürde tam bir iç savaş hali vardır. Gizli askeri birliklere ek olarak kamuoyunun da bilgisi dâhilinde askeri şirketler ülkeye konuşlanmaya başlamıştır.

Krizin çözülmesi isimli beşinci adımda, büyük cephelerden ziyade yerel çatışmalara doğru bir geçiş söz konusudur. Ülkedeki askeri ve siyasi liderlerin son adım öncesi değerlendirilmesi yapılır ve olası müdahale öncesi buna karşı çıkacaklar tasfiye edilir. Bu dönemde müdahale edecek ülke barışın tesisi (!) için siyasi ve diplomatik faaliyetlere başlar.

Altıncı ve son adım olan Barışın Tesisi adımımda ise hedef ülkeye barış (!) operasyonu gerçekleştirilir ve ülke kontrol altına alınır. Mevcut çatışmaların sonlandırılmasına yönelik çalışmalarda bulunulur. Bu

çalışmalar sırasında işe yarar görülen tüm yöntemler kullanılabilir (Çelik, 2022, s.38).

Yukarıda adım adım özetlenen Hibrit Savaş Konsepti görüldüğü gibi istihbarat teşkilatlarının yapmış oldukları psikolojik savaş ve örtülü operasyonlar üzerinden, toplumsal olayların çıkarılması ve ardından yaşanacak iç savaş ile birlikte hedef ülkeye müdahale edilmesini ön gören bir savaş doktrindir.

Hibrit Savaş Konsepti'nin en başarılı şekilde uygulandığı örnek, şüphesiz Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesiyle sonuçlanan 2013 yılındaki Rusya-Ukrayna krizidir. Ukrayna'nın 2013 yılında Avrupa Birliği (AB) ile ortaklık antlaşması imzalama noktasına gelmesi sonrası başlayan gösterilerde katliama varan olayların çıkması ile hükümet devrilmiş ancak gösteriler son bulmamıştır. Yerine yeni bir hükümet gelmiş ancak Kırım'da ve Ukrayna'nın doğusunda protesto gösterileri başlamıştır.

Rusya'nın Ukrayna'da uyguladığı temel propaganda, ülkedeki Rusların eşit vatandaş olmadığı ve baskı gördüğü üzerinedir (US TRADOG G-2, s.111). Rusça yayın yapan radyo ve televizyonlar aracılığı ile bu algı müdahaleden yıllar önce oluşturulmuştur. Ukrayna krizi başladığında ise kurulan yeni hükümeti faşist olarak niteleyerek Rusların artık güvende olmadığı ve korumaya ihtiyaçlarının olduğu propagandasına geçilmiştir. Bununla birlikte hükümetlerini desteklemek için yapılan gösterilere katılan Ukraynalılara “Sevgili abone, kitlesel bir kargaşanın katılımcısı olarak kayıtlısınız.” şeklinde mesajlar gönderilmiştir. Bu mesajlar bilgi savaşının gelişen teknoloji ile birlikte istenilen bölgede, belirlenmiş kişilere, en mikro çapta dahi ne denli etkin bir biçimde uygulanabileceğinin başarılı bir örneği olmuştur (Heather, 2014). Bu mesajlarla hükümet destekçilerinin takip altında olduğu ve eylemlerinden dolayı cezalandırılacakları algısı oluşturularak gösterilerin büyümesi engellenmeye çalışılmıştır. Bir başka mesaj örneği ise Rusya'ya karşı savaşan askerlerin cep telefonlarına eş ve çocuk isimleri gibi aile bilgilerinin ve evlerinin konumlarına ait bilgilerin gönderilerek tehdit edilmesidir. Bu taktik özellikle genç rütbeli Ukrayna askerleri üzerinde negatif psikolojik bir etki yaratarak etkili olmuştur (Sazonov, 2016). Kırım'ın yasa dışı ilhakında da ilk olarak ele geçirilen yerler Kırım devlet televizyonu ile Telekom ve internet sağlayıcısı Ukrtelekom'un binaları olmuştur. Ukrayna ile Kırım arasındaki iletişim bağları böylece kopartılmıştır.

Kırım'daki sürece bakıldığında, başlayan gösterilerle aynı anda silahlı milis grupların Kırım sokaklarında görünmesi ve akabinde çok kısa süre içerisinde Kırım'daki devlet binalarını kontrol altına alması dikkat çekicidir. Milislerin üzerinde tek tip askeri kıyafetler olmasına karşın herhangi bir rütbe olmadığı ve yüzlerini maske ile gizledikleri görülmüştür. Gösterilerin başlamasından bir gün sonra ise Kırım'daki sivil ve askeri hava alanları bu milis gruplar tarafından ele geçirilmiştir (Çöpoğlu, 2018, s.70). Bu kuvvetlerin Ukraynalı yetkililer tarafından kibar adamlar manasındaki "polite men" ve küçük yeşil adamlar manasındaki "little green men" ifadeleriyle anıldığı görülmektedir (Shevchenko, 2014). Bu kuvvetlerin Rusya tarafından desteklendiği ve yönlendirildiği genel olarak kabul edilmektedir. Nitekim bu askerlerin kullandığı ekipman ve silahların bir kısmının yalnızca Rus askerleri tarafından kullanıldığı ifade edilmekte ve dolayısıyla küçük yeşil adamların aslında Rus Spetsnaz özel birliklerinin üyesi olduğu ileri sürülmektedir. Bunlarla birlikte Rusya'nın doksanlı yılların sonunda Kırım'da elde ettiği askeri üstte bulunan askeri personelin de bu olaylar sırasında aktif olarak görev aldığı görülmüştür. Olaylar sırasında Sivastopol'da "Rus Cephesi" (Russian Front) adında Kırımlı radikal bir örgütün faaliyet gösterdiği de ifade edilmiştir (Kononczuk, 2014). İlk gösterilerin başlamasından tam bir hafta sonra Kırım parlamentosunda bağımsızlık referandumu gerçekleştirilmiştir. Kırım parlamentosunun bu şekilde tek taraflı bir ayrılık referandumunu hukuki olarak yapamayacağı şeklindeki çıkışlara rağmen 16 Mart 2014 tarihinde düzenlenen referandumda % 96,7 oy oranıyla Kırım, Rusya'ya bağlanma kararı almıştır (Koeller, 2015, s.91-92).

Hibrit Savaş Konsepti açısından Kırım'ın ilhakının değerlendirilmesine elbette ki toplumsal gösterilerden başlamak gerekir. Kırım'da Rus yanlısı bir toplumun çoğunlukta olması; toplumsal kargaşa yaratılması, gösterilerin yapılması ve silahlı grupların ortaya çıkmasında temel dayanak noktası olmuştur. Ancak silahlı grupların çok kısa sürede devlet dairelerini, askeri ve sivil hava alanlarını kontrol altına alması bu grupların Kırım'daki Ukrayna yönetimine dair istihbari çalışmalarının çoktan tamamlandığını ve olası operasyon için daha önce hazır hale getirildiğini göstermektedir. Rusya'nın olası operasyona dair saha etütleri, operasyon planları, saha hâkimiyetinin çok kısa sürede elde edilmesinden de anlaşılacağı gibi çok daha önceleri hazırlanmış ve ideal vaktin gelmesi beklenmiştir. Ukrayna'nın AB ile ilişkileri, hibrit savaşa hazır olan unsurlar

için işaret fişegi görevi görmüştür. Bu bağlamda hibrit savaşın ilk aşaması olan toplumsal kaosun ve halk desteğinin alınması aşamalarının zaten Rus yanlısı toplum tarafından hızlıca gerçekleştirildiği, örtülü askeri operasyonlar aşaması için gerekli istihbari desteğin sağlandığı ve bu aşamanın da uluslararası bir müdahaleye fırsat vermeden 10 gün gibi kısa bir süre içerisinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Son olarak planlayıcı ülkenin hedefleri doğrultusunda Kırım'da Rusya'ya bağlanma teklifli bir referanduma gidilerek uluslararası camiaya tüm bu operasyonların hukuka uygun olduğu imajı verilmiştir. Rus ordusunun ilk gösteriler başladığında sınırdaki müdahaleye hazır beklediğini ise belirtmeye gerek yoktur. Rus ordusu da Kırım'a girerek Ukrayna'ya ait son muhalif unsurları da temizlemiştir. Bu bağlamda Kırım'ın yasa dışı ilhaki sadece 17 gün sürmesine karşın yıllardır süre gelen bir hazırlığın sonucudur ve Hibrit Savaş Konsepti'nin en net örneklerinden birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda doktrin tüm makale boyunca gösterilmeye çalışıldığı gibi istihbarat teşkilatlarının toplumsal olaylarda birçok faaliyete giriştiği ve olayları yönlendirebildiğinin çok açık bir örneğidir. Hibrit savaş sonunda hedef ülkenin işgalini öngörse de bu adımlarla hükümetin devrilmesi, hedef ülkenin bölünmesi gibi amaçların gerçekleştirilmesi de mümkündür.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'nı müteakip dünya genelinde yaşanan toplumsal olaylar, toplum bilimcilerin yaptıkları çalışmalar ve modern dünyanın istihbarat teşkilatlarına verdikleri görevler göz önüne serildikten sonra ortaya çıkan tabloyu kısaca ifade etmek gerekir. Toplumsal olayların yorumlanması tarihsel süreçte farklı teorilerin ortaya çıkmasına sebep olmakla beraber temelde sosyalist ve kapitalist yaklaşımların teorileri açıkça etkilediği ifade edilmelidir. Salt ekonomik temelli yaklaşımlardan ziyade, ekonomik dönüşümlerle beraber sadece devlet aygıtının değil, kentlerin ve toplumsal ilişkilerin de dönüşümü gibi hususlar toplumsal olayların en belirgin çıkış noktaları gözükmemektedir. Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte etnik ve dinsel farklılıkların başat rol aldıkları toplumsal olaylar birçok farklı sebeple birçok farklı coğrafyada kendi öznel şartlarıyla gerçekleşmiştir. Gerçekleşmeye de devam etmektedir. "Bir toplumsal olayda istihbarat teşkilatları hangi rolleri alabilir?" sorusuna cevap aranan bu çalışmada bu temel soruya cevap verebilmek adına "Rejim aleyhtarı bir toplumsal olay hedefine nasıl ulaşır?" sorusuna cevap aranmıştır. Bu bağlamda görülmüştür ki toplumsal olaylar

genel kanıların aksine gelişmektedir. Bir rejimin tipi, iktisadi kalkınmışlık seviyesi, okuryazarlık oranı veya toplumun etnik, dilsel veya dinsel fay hatları boyunca bölünmüşlük oranı gibi değişkenler, bir sivil hareketin başarısı üzerinde anlamlı bir etki yapmamaktadır (Marchant vd., 2008). Amacı her ne olursa olsun silahlı mücadeleden ziyade silahsız eylemler başarıyı elde etmenin büyük avantaj sağlamaktadır. Çünkü silahsız ve şiddet içermeyen protestolar, toplumun radikalden sempatzana birçok kişinin protestoya iştirak etmesine vesile olmaktadır. Protestolarda ki yüksek katılım ve dolayısıyla protestoların yaygınlığı, rejime tahminlerin ötesinde ekonomik ve siyasal baskı oluşmasına neden olmakta bu durumda protestocuların hedefine ulaşmasını oldukça hızlandırmaktadır. Bu bağlamda “Susunluk Sarmalı” ve “Kır Yangını” kuramları üzerinden temellendirmelere de başvurulmuştur. Kısaca protestolara katılımın yüksekliği bir toplumsal olayın hedefine ulaşmasındaki en kritik husus olarak gözükmüştür. Yine şiddetsiz eylemlerin özellikle şiddetle bastırılmaya çalışılması sonucu rejim içerisinde oluşabilecek kırılmalar ve yaşanacak ihtilaflar, hedefe ulaşılmasında bir diğer önemli durumdur. Şiddetle bastırmanın, durumu gerek protestocuların kemikleşmesine gerekse de uluslararası camianın rejimin karşısında durmasına sebebiyet vermesi beklenmektedir. Yaşanacak bu durumlar protestoların başarıya ulaşmasını sağlayan etkenlerdir. Özetlemek gerekirse, bir toplumsal olayın başarıya ulaşması için şu niteliklerin görülüp görülmediğine bakılmalıdır: toplumsal olayları örgütlü bir yapının yönetip yönetmediği, şiddetsiz mücadelenin seçilip seçilmediği, rejimin güvenlik güçlerinde taraf değiştirenlerin olup olmadığı, dış bir ülke/ülkeler desteğinin olup olmadığı, rejimi destekleyen güçlerin muhaliflerin önerilerini değerlendirip değerlendirmedeği, protestocuların toplumun farklı kesimlerinden gelip gelmediği, mücadelenin birden çok enstrüman kullanıp kullanmadığı sorularına evet cevabı verilebilmelidir.

Bu hususlar bir toplumsal olayın başarıya ulaşip ulaşmayacağını gösteren emareler olduğu gibi aynı zamanda istihbarat teşkilatlarının da sürece müdahil olabilecekleri adımları da göstermektedir. Bir toplumsal olayın oluşabilmesi için istihbarat teşkilatları propaganda, dezenformasyon, etki ajanlarını kullanmak gibi faaliyetler yürüterek toplumun protestolara katılımı ve devamlılığına doğrudan müdahil olmaktadır. Rejimin güvenlik güçlerinde yaşanacak kırılmalarda istihbarat teşkilatlarının örtülü operasyonları devreye girebilmektedir. Etki ajanlarının yerleştirilmesinden,

hedefteki kişilerin tehdit ve şantajla taraf değiştirmesini sağlamak bu noktada yapılabilecek faaliyetlerden bazılarıdır. Ülkede bu olaylar olurken uluslararası camianın rejim aleyhinde taraf olması, ekonomik ve siyasi ambargoların uygulanması da yine istihbarat faaliyetlerini yöneten planlayıcı ülkenin uygulayabileceği adımlardır. Toplumsal olayın farklı grupların bir araya getirebilmesi, istihbarat teşkilatlarının toplum mühendisliği gibi psikolojik savaş faaliyetlerinin etkisi ile mümkün olabilecektir. Yine protestocuların konsolidasyonu ve farklı faaliyetlerde bulunmasında etki ajanlarının alacakları görevler kilit önemdedir. Bu bağlamda toplumsal olayların öncesi ve sonrası da dâhil olmak üzere istihbarat teşkilatları görev alabilmekte ve süreci yönlendirebilmektedir.

Bu uygulamaların bir doktrin halinde ele alındığı Hibrit Savaş Konsepti örnek verilerek tüm bu anlatılanların somutlaşması hedeflenmiştir. Günümüz dünyasında savaşlar konvansiyonel orduyla yapılabilmekte ancak halen devam etmekte olan Rusya-Ukrayna savaşında görüldüğü gibi istenen siyasi sonuçların elde edilmesi pek kârlı gözükmemektedir. Bu sebeple devletler, istihbarat teşkilatları üzerinden inşa edilen yeni mücadelelere girişmekte ve gerekirse kendiliğinden gelişen toplumsal olaylara bile müdahale edebilmektedir. Ancak her ne olursa olsun toplumsal olayların kitleselleşmesi ve dağılmama motivasyonları, günümüz dünyasındaki en önemli güç olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ackerman, P. ve DuVall, J. (2000). *A force more powerful*. St. Martin's Press.
- Armstrong, E. ve Bernstein, M. (2008). Culture, power, and institutions: A multi-institutional politics approach to social movements. *Sociological Theory*, cilt 26, no 1 ss.74-99.
- Bernstein, M. (2005). Identity politics. *Annual Review of Sociology*, cilt 31, ss.47-74. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.29.010202.100054>
- Blumer, H. G. (1969). Collective behavior. Lee, A. M. (Ed.), *Principles of Sociology*, ss. 65–121. Barnes and Noble.
- Boserup, A. Ve Mack, A. (1974). *War without weapons*. Pinter.

- Buechler, M. (1995). New social movement theories. *Sociological Quarterly*, 36, ss.441-464. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1995.tb00447.x>
- Bulut, Y. (2021). *Türk Sosyolojisinin Kısa Tarihi*, Alfa Yayınları, 2. Baskı.
- Can, A. Ve Taşçı, U. (2016). *Teoriler ışığında toplumsal olayların gelişimi ve yönetimi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 26, Sayı 1, ss.151-170.
- Chenoweth, E. ve Stephan, M.J. (2018). *Sivil direniş neden işe yarar: şiddetsiz çatışmanın stratejik mantığı*. Phoenix Yayınları.
- Çelik, Ö. F. (2021). Savaş Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Hibrit Savaş Konsepti, Editörler: Havva Kök Arslan, Turan Çağlar, İsmail Tokalak, *Küresel Güç Oyunu*, ss.285-312, Urzeni Yayınevi.
- Çelik, Ö. F. (2022). *Hibrit savaş konseptinde istihbarat ve istihbarata karşı koyma*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Çöpoğlu, M. O. (2018), *Rusya Federasyonu'nun Örnek Vaka Analizleriyle Yeni Nesil Savaşın İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Davies, J. C. (1962). Toward a theory of revolution. *American Sociological Review*, cilt 27, no 1, ss.5-19.
- Della Porta, D. ve Diani, M. (2006). *Social Movements: An Introduction*. Blackwell Publishers.
- DeNardo, J. (1985). *Power in Numbers*. Princeton University Press.
- Diani, M. ve Bison, I. (2004). Organization, coalitions and movements. *Theory and Society*. Cilt 33, no 3/4, ss.281-309.
- Dunn, J. (1972). *Modern revolutions*. Cambridge University Press.
- Edwards, B., & McCarthy, J. D. (2004). Resources and social movement mobilization. In D. A. Snow, S. A. Soule & H. Kriesi (Eds.), *The blackwell companion to social movements*, Malden, MA: Blackwell Publishing, ss.116–152.
- Ergene, H. (1993). *Neden Hedef Türkiye?*, Kiyap Yayınları.
- Eyerman, R.ve Jamison, A. (1991). *Social movements: a cognitive approach*. Pennsylvania State University Press.
- Gerbaudo, P. (2012). *Tweets and the streets: social media and contemporary activism*, Pluto Press.

- Goldstone, J.A. (1994). Is revolution really rational? *Rationality and Society* cilt 6, no 1, ss.139-166.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks*. International Publishers.
- Granovetter, M. (1978). Threshold models of collective behavior. *American Journal Of Sociology*, cilt 83, no 6, ss.1420-1443.
- Gurr, T. R. (1970). *Why men rebel.*, Princeton University Press.
- Habermas, J. (1973). *Legitimation crisis*. Heinemann Press.
- Hablemitoğlu, N. (2003). *Köstebek*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Heather, M. (2014). “Ominous Text Message Sent to Protesters in Kiev Sends Chills Around the Internet”, *The New York Times*, <https://thelede.blogs.nytimes.com/2014/01/22/ominous-textmessage-sent-to-protesters-in-kiev-sends-chills-around-the-internet/>, (Erişim Tarihi: 16.08.2023)
- Hoffman, F. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, ss. 1-72.
- Inglehart, R. (1990). Values, Ideology, and Cognitive Mobilization in New Social Movements. Dalton R. J. and Keuchler M. (Eds.), *Challenging the Political Order: New Social and Political Movements in Western Democracies*. Oxford University Press.
- Jasper, J. (1997). *The art of moral protest: culture, biography and creativity in social movements*. University of Chicago Press.
- Johnson, L. (2022). *The third option: covert action and american foreign policy*, Oxford University Press.
- Khawaja, M. (1994). Resource mobilization, hardship, and popular collective action in the west bank. *Social Forces*, cilt 73, no 1, ss.191–220.
- Khistainy, K. (2010). Humor and resistance in the Arab world and greater middle east. *In Civilian Jihad: Nonviolent Struggle, Democratization and Governance in the Middle East*. ss.53-65.
- Kilcullen, D. (2006). *Fundamentals of Company-level Counterinsurgency Twenty-Eight Articles*, Joint Information Operations Center, Edition 1.
- Killian, L. (1984). Organization, rationality and spontaneity in the civil rights movement. *American Sociological Review*, cilt 49, no 6, ss.770-783.

- Knoke, D. ve Wisely, N. (1990). *Social movements*. In D. Knoke. Political Networks. Cambridge University Press. ss.57-84.
- Koeller, J. (2015). "Putin's Grand Strategy: Russia's Campaign of Controlled Instability in Ukraine and Beyond", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Angelo State University.
- Kononczuk, W. (2014). "Russia's Real Aims in Crimea", Carnegie Endowment For International Peace, <http://carnegieendowment.org/2014/03/13/russia-s-real-aims-in-crimea>, (Erişim Tarihi: 07.08.2023).
- Kornhauser, W. (1959). *The politics of mass society*. Glencoe, Ill.:The Free Press.
- Kriesi, H. (1992). Support and mobilisation potential for new social movements. In M. Diani and R. Eyermans (ed.), *Studying Collective Action*. Sage, ss.22-54.
- Kuran, T. (1989). Sparks and prairie fires: A theory of unanticipated political revolution. *Public Choice* cilt 61, no 1, ss.41-74.
- Kurun, İ. (2019). Devrim Teorileri Işığında 2011 Mısır Devrimi ve Sonrası: Ne Tür Bir Devrim Gerçekleşti. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 74, No 4, ss.1011-1035.
- Lang, K. ve Lang, G. (1961). *Collective dynamics*. New York Crowell.
- Laswell, H. (1973). *Propaganda technique in world war*, MA The MIT Yayınları.
- Le Bon, G. (2020). *Kitleler psikolojisi*, Karbon Kitaplar. Çev. Filiz Karaküçük, Ed. Esra Damla İpekçi.
- Liang, Q., Xiangsui,W. (1999) "Unrestricted Warfare", Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House, https://ia600201.us.archive.org/0/items/Unrestricted_Warfare_Qiao_Liang_and_Wang_Xiangsui/Unrestricted_Warfare_Qiao_Liang_and_Wang_Xiangsui.pdf, Erişim Tarihi: (03.08.2023).
- Lichbach, M. (1994). Rethinking rationality and rebellion: theories of collective action and problems of collective dissent. *Rationality and Society*, cilt 6, no 1, ss.8-39.
- Marchant, E., Karatnycky, A., Puddington, A. ve Walter, C. (2008). *Enabling environments for civic movements and the dynamics of democratic transition*. Freedom House Special Report. July 18.

- Marchetti, V. ve Marks, J. D. (1974). *The cia and the cult of intelligence*, Dell Publishing.
- Marks, K. ve Engels, F. (1970) *The german ideology*. International Publishers.
- Marx, G. T. ve Wood, J. L. (1975). Strands of theory and research in collective behavior. *Annual Review of Sociology*, cilt 1, ss.363-429.
- Mauss, A. L. (1975). *Social problems of social movements*. Philadelphia: Lippincott.
- McCarthy, J. D. ve Zald, M. N. (1977). Resource mobilization and social movements: a partial theory. *American Journal of Sociology*, cilt 82, no 6, ss.1212-1241.
- Mcculloh, T., Johnson, R. (2013). *Hybrid Warfare*, Joint Special Operations University and the Strategic Studies Department, JSOU Report, sayı 13, cilt 4, Florida, The JSOU Press MacDill Air Force Base.
- Melucci, A. (1985). The symbolic challenge of contemporary movements. *Sociological Research*, cilt 52, no 4, ss.789 – 816.
- Mengelberg K. (1961). Lorenz von stein and his contribution to historical sociology. *Journal of the History of Ideas*, cilt 22, no 2, ss.267-274.
- Milliyet Gazetesi, *milliyet.com.tr*, “Türkiye Twitter gündeminde yer alan trendlerin yarısı sahte”, 07.06.2021 <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/savas-onemli/epfl-arastirmasina-gore-turkiye-twitter-gundem-inde-yer-alan-trendlerin-yarisi-sahte-6525080>, (Erişim Tarihi: 26.09.2023).
- Morris, A. D. (1984). *Origins of the civil rights Movement*. Free Press.
- Neumann, E. N. (1998). *Kamuoyu: suskunluk sarmalının keşfi*. Dost Kitapevi.
- Newson, R. A. *Counter-Unconventional Warfare Is the Way of the Future. How Can We Get There?*, 2014, <http://blogs.cfr.org/davidson/2014/10/23/counterunconventionalwarfare-is-the-way-of-the-future-how-can-we-get-there>, (Erişim Tarihi 03.09.2023).
- Oberschall, A. (1973). *Social conflict and social movements*. Prentice-Hall.
- Offe, C. (1985). New social movements: challenging the boundaries of institutional politics. *Social Research*, cilt 52, no 4, ss.817-868.
- Özdağ, Ü. (2020). *Algı yönetimi: propaganda, psikolojik savaş, örtülü operasyon ve enformasyon savaşı*. Kripto Yayınları, 9. Baskı.

- Pichardo, N. A. (1997). New social movements: a critical review. *Annual Review of Sociology*, cilt 23, no 1, ss.411 – 430.
- Rootes, C. A. (1990). Theory of social movements: theory for social movements? *Philosophy and Social Action*, cilt 16, no 4, ss.5-17.
- Sazonov, V. (2016). “The Kremlin’s Total Information Warfare with No Moral Boundaries”, *StopFakeOrg*, <https://www.stopfake.org/en/the-kremlin-s-total-information-warfare-with-no-moral-boundaries/>, (Erişim Tarihi: 16.08.2023)
- Sharp, G. (1973). *The politics of nonviolent action*. Boston: Sargent.
- Shevchenko, V., “Little green men or Russian invaders?”, BBC, 2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-26532154>, (Erişim Tarihi: 07.08.2023).
- Skocpol, T. (1979). *States and social revolutions*. Cambridge University Press.
- Smelser, N. J. (1962). *Theory of collective behavior*. Free Press.
- Tarrow, S. (1994). *Power in movement: collective action, social movements and politics*. Cambridge University Press.
- Tilly, C. (1978). *From mobilization to revolution*. Addison-Wesley Press.
- Touraine, A. (1997). *Critique of Modernity*. Cambridge: Blackwell.
- Turner, R. H. ve Killian L. M. (1987). *Collective behavior*. Englewood Cliffs, Prentice Hall.
- US Army Training and Doctrine Command G-2 (2015), “Threat Tactics Report Compendium: ISIL, North Korea, Russia, and China”, *Threat Tactics Report Compendium*, cilt 1, Fort Leanworth, s.111, <https://publicintelligence.net/usarmy-north-korea-tactics/>, (Erişim Tarihi: 16.08.2023)
- Weinstein, J. (2007). *Inside rebellion: the politics of insurgent violence*. Cambridge University Press.
- Wickham-Crowley, T. (1992). *Guerillas and revolution in latin america: a comparative study of insurgents and regimes since 1956*. Princeton University Press.
- Wilson, J. (1976). Social protest and social control. *Social Problems*, 24, ss.469–481.
- Wood. E. J. (2000). *Forging democracy from below: insurgent transitions in south africa and el salvador*. Cambridge University Press.

***Hedefine Ulaşabilen Toplumsal Olayların Nitelikleri ve
İstihbarat Teşkilatlarının Olası Rollerini***
Ömer Faruk ÇELİK

Yılmaz, S. (2018). *Temel İstihbarat*. Kripto Yayınları.

Zald, M. N. ve McCarthy, J. D. (Ed.) (1979). *The dynamics of social movements: resource mobilization, social control, and tactics*. Winthrop Publishers.